

Vysoká škola ekonomická v Praze

Národohospodářská fakulta

Hlavní specializace: Národní hospodářství

NELEGÁLNÍ TRH S DROGAMI
A SOCIOEKONOMICKÉ DŮSLEDKY
JEHO EXISTENCE

bakalářská práce

Autor: Vojtěch Kaštovský

Vedoucí práce: Ing. Zdenka Vostrovská, CSc.

Rok: 2014

Prohlašuji na svou čest, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a s použitím uvedené literatury.

Vojtěch Kaštovský

V Praze dne 21. května 2014

Na tomto místě bych rád poděkoval Ing. Zdence Vostrovské, CSc. za její rady, náměty a připomínky, jež usnadnily vznik této práce.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Zpracovatel : **Vojtěch Kaštovský**
Studijní program: **Ekonomie a hospodářská správa**
Obor: **Národní hospodářství**
Název tématu: **Nelegální trh s drogami a socioekonomické důsledky jeho existence**

Zásady pro vypracování:

1. Jaké jsou důsledky existence nelegálního trhu s drogami? Jakým způsobem ovlivňuje výroba a užívání drog ekonomickou situaci v zemích Jižní Ameriky a USA? Existuje korelace mezi rozšířením konzumace drog a nezaměstnaností, potažmo mírou korupce? Jakou roli zde hraje chudoba?
2. Cílem bakalářské práce je analyzovat důsledky existence nelegálního trhu s drogami a konstatovat vhodnost vládních politik, které vedou ke vzniku tohoto trhu. V první, teoretické části práce bude zkoumáno tržní prostředí – nabídka a poptávka po drogách, a především role státu, jakožto regulátora.
3. Druhá část bakalářské práce se bude věnovat jak socioekonomickým problémům, které samotná existence nelegálního trhu implikuje, tak státním intervencím, díky jimž trh vzniká. Autor se zaměří na praktické příklady v rámci vzájemných dodavatelsko-odběratelských vztahů mezi Latinskou Amerikou a USA. Trh s drogami bude v práci vnímán jako součást stínové ekonomiky s důrazem na provázanost jednotlivých sfér. Analýzou dat poskytovaných Úřadem pro drogy a kriminalitu (UNODC) zodpoví autor výše zmíněné otázky. Zda platí uvedená korelace, bude zjištěno pomocí statistických metod.

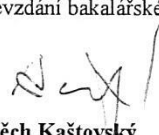
Rozsah práce: 45

Seznam odborné literatury:

1. BECKER, G. S., MURPHY K. M. (1988) A Theory of Rational Addiction. Journal of Political Economy. Vol. 96, No. 4: 675-700
2. FREY, B. S. (1997) Drugs, economics and policy. Economic Policy. Vol. 12: 387-398. DOI: 10.1111/1468-0327.t01-1-00025
3. LEVITT, S. D., VENKATESH, S. A. (2000) An Economic Analysis of a Drug-Selling Gang's Finances. Quarterly Journal of Economics. Vol. 115: 755-789. DOI: 10.1162/003355300554908
4. TULLIS, F. L. (1995) Unintended Consequences: Illegal Drugs and Drug Policies in Nine Countries. Boulder, CO, Lynne Rienner Publishers, Inc. 229 s. ISBN 1-55587-549-1
5. UNODC. (2013) World Drug Report 2013. Vienna, United Nations publication. 151 s. ISBN 978-92-1-148273-7

Datum zadání bakalářské práce: březen 2014

Termín odevzdání bakalářské práce: květen 2014

Vojtěch Kaštovský
Řešitel

Ing. Zdenka Vostrovská, CSc.
Vedoucí práce

doc. Ing. Miroslav Ševčík, CSc.
Vedoucí ústavu

doc. Ing. Miroslav Ševčík, CSc.
Děkan NF VŠE

Abstrakt

Tato práce se zabývá nelegálním trhem s drogami, aktéry na něm působícími a dopady jeho existence. Za pomoci analýzy socioekonomických důsledků státní intervence na tomto trhu a jejich porovnáním s možnými dopady legalizace je konstatována vhodnost prohibičních politik. Z výsledků této analýzy vyplývá, že nejefektivnějším řešením je legalizace a následná regulace cen, jejímž cílem je zamezení skokovému nárůstu počtu uživatelů drog.

Klíčová slova

drogy, prohibice, regulace, legalizace

JEL klasifikace

H59, K42, Z18, I18

Abstract

This thesis focuses on illegal drug market, its subjects, and consequences of its existence. Through analyzing social and economic impacts of state interventionism on the drug market and comparison with possible effects of legalization, the suitability of these policies is discussed. The results of this analysis show that the most effective solution is the legalization with a price regulation which aims to prevent sudden increase in the number of drug users.

Key words

illicit drugs, prohibition, regulation, legalization

JEL classification

H59, K42, Z18, I18

Obsah

Abstrakt, klíčová slova, JEL klasifikace.....	5
Úvod.....	8
1. Trh s drogami	10
1.1 Strana poptávky.....	10
1.2 Strana nabídky.....	12
1.3 Rovnovážný stav	13
2. Regulace trhu s drogami	14
2.1 Poptávka a nabídka na nelegálním trhu	14
2.2 Cena a produkt na nelegálním trhu	15
2.3 Stát jakožto regulátor	18
2.4 Argumenty regulátora	19
2.5 Vlivy na regulátora.....	25
2.6 Způsoby regulace	26
3. Důsledky existence nelegálního trhu.....	29
3.1 Obchod s drogami jako součást stínové ekonomiky	29
3.2 Makroekonomické důsledky nelegálního trhu	33
3.3 Problémy korelující s existencí nelegálního trhu	37
3.4 Pozitivní důsledky prohibice.....	41
4. Konstatování vhodnosti vládních politik	43
4.1 Porovnání přístupů k regulacím	43
4.2 Mezi cestami: Názor autora k dané problematice	46
Závěr	48
Seznam zdrojů.....	50
Seznam tabulek	55
Seznam grafů	56

Úvod

Fakt, že je konzumace drog rozšířena celosvětově, nás nikterak nezaujme. Pokud však řekneme, že obchod s drogami generuje přes 320 miliard dolarů,¹ jedná se o poněkud zarážející informaci. O to více zajímavé je pak zjištění, že tento ilegální trh tvoří zhruba 1 % světového HDP.² Pokračujme dál. Ročně je zkonsumováno nebo zadrženo zhruba 440 tun heroinu³ a zhruba 17 milionů lidí celosvětově užívá kokain.⁴ Uživatelé drog utratí každoročně ve Spojených státech za kokain, heroin, marihuanu a metamfetamin zhruba 100 miliard amerických dolarů.⁵

Při pohledu na tato signifikantní čísla můžeme konstatovat, že je užívání drog fenoménem. Ovšem není tomu tak pouze v horizontu posledních let. První zmínky o užívání drog putují až ke starým Egyptanům, 4000 let před Kristem byla známa narkotika a k roku 2737 před Kristem se datuje počátek užívání marihuany v Číně.⁶ O něco později se objevují snahy o první regulace na tomto trhu.⁷

Jako poměrně novým se však dá nazvat jiný jev, a to spojení ekonomie a drog. V současnosti se nejčastěji setkáváme s drogovou problematikou jakožto tématem, ke kterému jsou zaujímány subjektivní morální soudy. Pokud však chceme k této problematice přistupovat čistě ekonomicky, musíme se od tohoto způsobu myšlení oprostít.

Může nás překvapit, kolik ekonomických škol se již tématem drog zabývalo.⁸ Převážně liberální náhled nalezneme v dílech slavných představitelů klasické politické ekonomie, ekonomie strany nabídky, teorie veřejné volby a především Chicagské školy. Ze státně intervencionistických směrů můžeme jmenovat novou keynesiánskou ekonomii či neoinstitucionalismus. Později si ve stručné podobě ukážeme některé jejich poznatky.

¹ UNODC. (2005) *World Drug Report 2005*. Vienna, United Nations publication. Strana 127. 182 s. ISBN 92-1-148200-3. Dostupný z: https://www.unodc.org/pdf/WDR_2005/volume_1_web.pdf

² WORLD ECONOMIC OUTLOOK DATABASE [on-line]. *International Monetary Fund*. [4/2013]. [cit. 11. 3. 2014]. Dostupný z: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/01/weodata/index.aspx>, vlastní výpočet

³ UNODC. (2009) *Addiction, Crime and Insurgency. The transnational threat of Afghan opium*. Vienna, United Nations publication. strana 58. 148 s. ISBN 978-92-1-130285-1

⁴ DRUG TRAFFICKING. [on-line]. *United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC)*. [akt. 9. 2. 2014]. [cit. 11. 3. 2014]. Dostupný z: <https://www.unodc.org/unodc/en/drug-trafficking/index.html>

⁵ KILMER, B. a kol. (2014) *What America's Users Spend on Illegal Drugs: 2000-2010*. RAND Corporation. Prepared for: Office of National Drug Control Policy. Strana 3.

⁶ DRUG ADDICTION AND DRUG ABUSE. [on-line]. *The Columbia Electronic Encyclopedia (6th ed.)*. [akt. 24. 2. 2012]. [cit. 11. 3. 2014]. Dostupný z: <http://education.yahoo.com/reference/encyclopedia/entry/drugaddi>

⁷ DRUG POLICY TIMELINE. [on-line]. *Transform Drug Policy Foundation*. [akt. 7. 12. 2012]. [cit. 11. 3. 2014]. Dostupný z: <http://www.tdpf.org.uk/resources/drug-policy-timeline>

⁸ Respektive stále se zabývá.

Základním předpokladem této práce je, že uvalením prohibice vzniká nelegální trh. V práci se budeme ve stručnosti věnovat teorii těchto trhů a aktérům na nich působících, východiskem praktické části pak bude konstatování vhodnosti státní intervence při využití analýzy důsledků existence nelegálního či legálního trhu.

V úvodu práce se zaměříme na popis trhu s drogami, rozhodování regulátora pod vlivem zájmových skupin a na změny, jež kvůli těmto intervenčním politikám vznikají. Ozřejmíme si chování aktérů na prohibici vzniklém nelegálním trhu – jaké jsou jejich vlastní motivace, a jak se rozhodují pod vlivem politik státu.

Jádrem práce je analýza důsledků nelegálního trhu. V praktické části si přiblížíme argumenty regulátora, jimiž své jednání ospravedlňuje a za pomoci kvantitativní analýzy určíme přínosy a negativní dopady existence nelegálního trhu. Zaměříme se rovněž na „problémy“, jež s existencí nelegálního trhu korelují, a při využití statistických metod určíme míru této korelace. V poslední kapitole pak důsledky existence nelegálního trhu porovnáme s pravděpodobnými dopady deregulace tohoto trhu, respektive s dopady legalizace návykových látek. Odhalení a popis problémů, které existence nelegálního trhu s drogami implikuje, nám posléze zpětně pomůže s reflexí a analýzou konkrétních vládních politik.

Tato práce si celkově klade za cíl analyzování důsledků plynoucích ze vzniku státní intervence na trhu s drogami a na základě jejich porovnání s dopady legalizace konstatování vhodnosti prohibičních vládních politik.

1. Trh s drogami

I am like any other man. All I do is supply and demand.

Al Capone

Dříve, než přistoupíme k vlastní analýze důsledků existence nelegálního trhu, podíváme se na určitý teoretický základ.

Jako drogu si definujeme chemickou nebo přírodní látku, která má omamné účinky, vytváří závislost a způsobuje dočasné změny v chování, vnímání a náladě. Tato látka může být nelegální, ale nemusí.

Je evidentní, že existuje mnoho typů drog, my si je však v této kapitole pro zjednodušení sloučíme do jednoho souhrnného celku. Takto vzniklý trh se tak jako každý jiný vyznačuje interakcí poptávky s nabídkou.

1.1 Strana poptávky

Pokud klasická škola popisuje spotřebitele jako plně racionálního, je vhodné si na tomto místě položit otázku: může uživatel drog spadat pod koncept homo economicus?

Roku 1988 přichází Gary Becker a Kevin Murphy s převratnou *teorií racionální závislosti*,⁹ která se vyjadřuje k přesvědčení, že poptávková křivka závislého jedince je vždy (dokonale) neelastická z důvodu chápání drogy jako *nezbytného statku*. Z toho plyne, že neustálé zvyšování ceny nevede k poklesu poptávaného množství. Užívání drog se tedy stává nákladnější záležitostí, což vede k růstu kriminality spojené s nutností získání finančních prostředků. V rámci teorie racionální závislosti zavádí Becker s Muphym funkci užítka závislého člověka, která má následující tvar:

$$u(t) = u[y(t), c(t), S(t)],$$

kde $y(t)$ je spotřeba statků nezpůsobujících závislost, $c(t)$ je spotřeba statků, které závislost potencionálně způsobují, tedy statky takové, jejichž minulé užívání zvyšuje současnou spotřebu, a $S(t)$ je velikost kapitálu, jenž vede k závislosti. Úroveň příjmů, jakožto i aktuální stresující události, se promítají právě do tohoto kapitálu. Panuje zde předpoklad, že jedinci maximalizují svůj užitek konzistentně v čase t . Proti sobě působí

⁹ BECKER, G. S., MURPHY K. M. (1988) *A Theory of Rational Addiction*. Journal of Political Economy. Vol. 96, No. 4: 675-700. Dostupný z: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/1830469?uid=3737856&uid=2134&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21103738420743>

dva efekty: *efekt tolerance*, který způsobuje snížení účinku drogy v dlouhém období, a *efekt zesílení*, podle kterého vede užití drog v minulosti k touze o její nynější spotřebu. Autoři v tomto případě poznamenávají, že trvalé změny v cenách statků typu $c(t)$ mají v krátkém období minimální vliv na konzumaci těchto statků, což je zdrojem všeobecného vnímání, že závislí nereagují – respektive reagují minimálně – na změnách v cenách. Ovšem v dlouhém období je situace jiná. Becker a Murphy vysvětlují, že se poptávka po statcích $c(t)$ stává více elastickou, než je tomu v případě statků $y(t)$, které závislost nezpůsobují. Očekávaný budoucí růst cen redukuje současnou spotřebu statků $c(t)$, protože jejich užití v různých okamžicích jsou navzájem komplementární. Z toho vyplývá, že přechodné změny v cenách statků $c(t)$ mají na současnou spotřebu menší vliv, než změny trvalé.

Víme tedy, že drogově závislí mají minimálně v krátkém období vysoce neelastickou poptávku po drogách. Jiné je tomu však u člověka, který drogy užívá sporadicky. Čím se míra závislosti na drogách u daného jedince snižuje, tím se jeho poptávka stává více elastickou. Růst ceny vede k viditelnému poklesu poptávaného množství. Droga není pro tohoto jedince nezbytným statkem, samotná konzumace je zde pouze jednou z alternativ pro vyplnění volného času.¹⁰

Způsob užívání rovněž silně závisí na blízkosti substitutů. Pokud se pro příležitostného uživatele sníží cena substitutu, může dojít ke snížení konzumace původní drogy. Naopak pokud se zvýší cena aktuálně užívané drogy, dochází k hledání substitutů. V praxi to může vypadat tak, že například po růstu ceny kokainu bude *ceteris paribus* následovat růst poptávaného množství alkoholu.¹¹ Stejně tak si lze představit kokain a alkohol jako komplementy. Při růstu ceny kokainu by tedy docházelo k poklesu poptávaného množství alkoholu. Zda jsou konkrétně tyto dva statky spíše substituty nebo komplementy závisí na preferencích spotřebitelů.

Odborné studie potvrzují předpoklad o cenově neelastické poptávce po drogách. Frank Chaloupka a Henry Saffer ji odhadují na -0,3 v případě alkoholu a -0,28 v případě kokainu.¹² U heroinu zjišťují elasticitu vyšší, a to -0,94, což je dáno především silným

¹⁰ PÍSAŘ, P. (2006) *Ekonomie, stát a drogy*. Diplomová práce. Vysoká škola ekonomická v Praze, Národohospodářská fakulta. Strana 8. 115 s. Dostupný z: http://www.vse.cz/vskp/810_ekonomie_stat_a_drogy

¹¹ Pokud celou situaci přehodnotíme a užívání drog budeme u jistých jedinců brát jako zdroj k vyplnění volného času, nemusí docházet pouze k substituci mezi jednotlivými typy drog. Při růstu ceny drog jako celku může tedy dojít například – jakkoli to zní absurdně – k růstu poptávky po knihách nebo permanentkách do fitness centra. (Stále mluvíme o člověku, který drogy užívá sporadicky a jeho poptávková křivka je více elastická.)

¹² SAFFER, H., CHALOUPKA, F. (1999) *The Demand for Illicit Drugs*. *Economic Inquiry*. 37: 401–411. doi: 10.1111/j.1465-7295.1999.tb01439.x

efektem tolerance.¹³ Jiná studie ukazuje cenovou elasticitu poptávky po kokainu -0,4 a po heroinu -0,89.¹⁴ Že je poptávka po drogách v dlouhém období více elastická potvrzuje Chaloupka na příkladu tabáku, jeho elasticitu odhaduje na -0,2 v krátkém období a -0,45 v období dlouhém.¹⁵ Ke stejnému výsledku dochází Becker a kol. při hodnotách -0,44, respektive -0,79.¹⁶

1.2 Strana nabídky

Strana nabídky zahrnuje více subjektů. Jedná se především o pěstitele primární suroviny, výrobce finální drogy a drogového překupníka plnícího roli jak sprostředkovatele, tak samotného prodejce. Na následujících řádcích bude představena strana nabídky z modelu Rómula Chumacera.¹⁷

Pro pěstitele může být příliš riskantní věnovat se pouze produkci statků určených pro výrobu drog, proto řeší optimalizační problém, jak rozdělit čas mezi následující aktivity: produkce statků, jež slouží přímo ke spotřebě (A_1), produkce statků, které slouží jako vstup pro výrobu drog (A_2) a minimalizace rizika spojeného s nelegální aktivitou (A_3). Jeho rozhodování ovlivňuje skutečnost, že první aktivita legální je, zatímco druhá nikoli, a také výše cen jednotlivých statků a velikost případného trestu. Optimum nastává v bodě, kde se rovnají mezní výnosy z produkce legálního statku (A_1), z obětování času určenému pro produkci nelegálních statků (A_2) a z minimalizace rizik plynoucích z pěstování nelegálních statků (A_3).

Výrobce poptává nelegální statky od pěstitele. Svůj čas může opět alokovat mezi výrobu legálního produktu (B_1), nelegální drogy (B_2), či na redukci pravděpodobnosti zadržení při jeho nelegální aktivitě (B_3), přičemž je ovlivněn relativní cenou finálního nelegálního produktu ve vztahu k legálnímu a velikostí eventuální sankce. V optimu se rovnají mezní výnosy z výroby legálního produktu (B_1), z obětování času k výrobě nelegální drogy (B_2) a z minimalizace rizika zadržení (B_3). Rovněž mezní užitek

¹³ THE NEUROBIOLOGY OF DRUG ADDICTION. [on-line]. *National Institute of Drug Abuse*. [1/2007]. [cit. 16. 3. 2014]. Dostupný z: <http://www.drugabuse.gov/publications/teaching-packets/neurobiology-drug-addiction/section-iii-action-heroin-morphine/6-definition-tolerance>

¹⁴ CHALOUPKA, F. J., GROSSMAN M., TAURAS, J. A. (1998) *The Demand for Cocaine and Marijuana by Youth*. NBER working paper, No. 6411. Dostupný z: <http://www.nber.org/papers/w6411>

¹⁵ CHALOUPKA, F. J. (1991) *Rational Addictive Behavior and Cigarette Smoking*. *Journal of Political Economy*. Vol. 99, Issue 4: 722-742.

¹⁶ BECKER, G., GROSSMAN, M., MURPHY, K. (1994) *An Empirical Analysis of Cigarette Addiction*. *American Economic Review*. Vol. 84, Issue 3 :396-418.

¹⁷ CHUMACERO, R. A. (2008) *Evo, Pablo, Tony, Diego, and Sonny - General Equilibrium Analysis of the Illegal Drugs Market*. World Bank Policy Research. Working Paper Series No. 4565. Dostupný z: <http://ssrn.com/abstract=1111384>

z dodatečně poptávané jednotky nelegálního statku od pěstitele se v optimu musí rovnat mezním nákladům na její získání.

U překupníka je situace totožná jako u výrobce s tím rozdílem, že zboží nepoptává u pěstitele, nýbrž u výrobce. Čas tedy rozděluje mezi obchodování s látkou legální (C_1), nelegální (C_2), nebo na snížení pravděpodobnosti dopadení (C_3). Podmínky v optimu jsou stejné jako u výrobce.

Jednotlivé subjekty strany nabídky se tedy o svých aktivitách rozhodují na základě užítku po přihlédnutí k riziku. Problémem modelu může být předpoklad, že jedincům nepřináší volný čas žádný užitek.

Cenová elasticita nabídky po drogách je považována (především v dlouhém období) za poměrně vysokou.¹⁸ Studie Petera Rydella a Susan Everinghamové ji odhaduje na -3,6 v případě kokainu.^{19, 20}

V tomto okamžiku je nutné poznamenat, že se nabídka drog silně liší v závislosti na typu trhu. Skladba nákladů na nelegálním trhu je zcela odlišná od nákladů na trhu legálním. Na legálním trhu se do ceny pro konečného zákazníka nepromítá riziko, které může být na nelegálním trhu enormní. K bližšímu rozboru nákladů na nelegálním trhu se dostaneme v kapitole 2.2.

1.3 Rovnovážný stav

Poptávková křivka nám ukazuje množství drogy, jež jsou poptávající za odpovídající ceny ochotni nakoupit. Křivka nabídky ukazuje množství drogy, které jsou nabízející za dané ceny ochotni prodávat.

Rovnovážný stav se ustálí v proniku těchto dvou křivek. Obchod bude uzavřen na úrovni takové ceny, kterou jsou jak poptávající, tak nabízející ochotni akceptovat. Pokud by cena byla příliš nízká, vznikl by převis poptávky – poptávající by chtěli kupovat více drog, než by byli nabízející ochotni prodávat. Ti poptávající, kteří by byli ochotni zaplatit více, by tlačili cenu nahoru. Pokud by naopak cena byla příliš vysoká, vznikl by převis nabídky – nabízející by chtěli prodávat více drog, než by byli poptávající ochotni nakupovat. Aby se nabízejícím dostalo odbytu, byli by ochotni cenu snížit, čímž bychom se dostali zpět do equilibria.

¹⁸ RHODES, W., a kol. (2000) *Illicit Drugs: Price Elasticity of Demand and Supply - Final Report*. Abt Associates Inc. Cambridge, MA. Dostupný z: <http://www.abtassociates.com/reports/20008744845311.pdf>

¹⁹ Hodnota -3,6 je platná při průměrných nákladech u eventuálního zadržení.

²⁰ RYDELL, P. C., EVERINGHAM, S. S. (1994) *Controlling Cocaine: Supply Versus Demand Programs*. RAND Corporation. ISBN: 0-8330-1552-4. Dostupný z: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/2006/RAND_MR331.pdf

2. Regulace trhu s drogami

It is, perhaps, worth stressing that economic problems arise always and only in consequence of change.

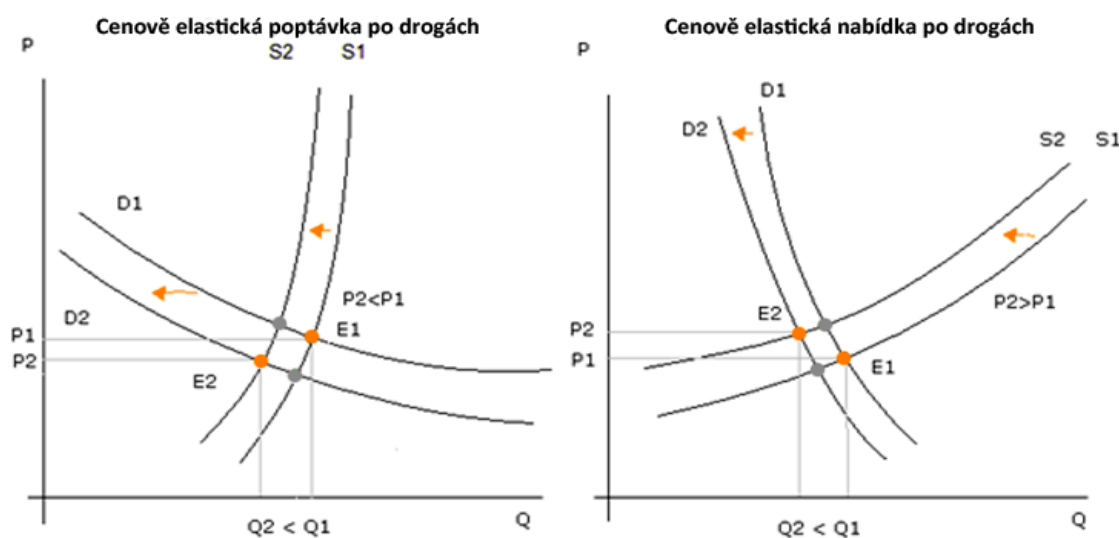
Friedrich August von Hayek

Předpokladem pro vznik nelegálního trhu je existence regulátora. Tento vstupuje na liberalizovaný trh s cílem omezit poptávku nebo nabídku drog. Tyto skutečnosti se projevují ve formě distorzních účinků: poptávka a nabídka jsou pod náporom těchto vlivů deformovány.

2.1 Poptávka a nabídka na nelegálním trhu

Uvalením prohibice na trh s drogami se zvyšuje riziko jak pro spotřebitele, tak pro účastníky ze strany nabídky. Na straně spotřebitele se objevují dodatečné transakční náklady v podobě pochybné kvality kupovaného zboží, nevymahatelných záruk nebo rizika zadržení. V praxi jde o posun poptávkové křivky dolů. Obdobná situace je i na straně nabídky. Riziko se zde projevuje především v možnosti zadržení (jak pachatele, tak zboží) a následného uvěznění, a také v růstu násilí spojeného s trestnou činností. Z důvodu zvýšených nákladů zde dochází k posunu nabídkové křivky směrem nahoru.

Graf 1: Vliv na cenu a množství při různých elastických křivkách poptávky a nabídky

Zdroj: Běláčková, V. (2010)

Jak můžeme vidět na grafu, při určení rovnovážné ceny musíme vzít v potaz elasticity jednotlivých křivek. Rovnovážná cena se ustálí na jejich průniku na základě

cen vstupů a nákladů při přihlédnutí k riziku. U výše zmíněného poklesu poptávky a nabídky dojde ke snížení rovnovážného množství; dopad na cenu je však nejistý. V případě více neelastické nabídky mluvíme o poklesu ceny, kdežto u více neelastické poptávky, která existuje u drogově závislých, dochází k růstu ceny.

2.2 Cena a produkt na nelegálním trhu

V předchozí subkapitole jsme mluvili o nejistém dopadu na cenu při zavedení prohibice. Mnoho odborných studií ukazuje, že ve většině případů dochází k jejímu dramatickému zvýšení.²¹

Dominantní náklady jsou v tomto případě asociovány s přepravou, nutností zaměstnání dodatečných osob (spojených s ochranou před krádeží, konfiskací, údržbou překladišť, atd.), zadržením zboží a majetku a uvězněním osob.²²

Tabulka 1: Množství zadržených drog (celkově v kg, na obyvatele ve věku 15 - 64 v g) v roce 2011 ve vybraných zemích

	USA		Kolumbie		Česká republika	
	celkově	na obyvatele	celkově	na obyvatele	celkově	na obyvatele
Kokain	94 048,02	0,45089	146 072,00	4,71301	16,07	0,00219
Heroin	3 908,54	0,01874	522,67	0,01686	4,73	0,00064
Metamfetamin	13 547,31	0,06495	-	-	20,05	0,00273
Marihuana	2 144 969,95	10,28363	320 900,00	10,35383	440,78	0,06008

Zdroj: UNODC, The World Bank, vlastní výpočty a úprava

V roce 2011 bylo ve Spojených státech zadrženo neuvěřitelných 2 145 tun marihuany. V Kolumbii pak 146 tun kokainu, přičemž je zde započítán pouze finální produkt, nikoli listy koky, jejichž zadržený objem se pohybuje v řádu stovek tun. Tato zadržení vedou k posunu křivky nabídky směrem nahoru a k růstu rovnovážné ceny na trzích jednotlivých typů drog. Pro porovnání uvádím hodnoty i pro Českou republiku; v přepočtu na obyvatele v aktivním věku můžeme pozorovat mnohem nižší objem zadržených látek. Caulkins a Reuter ve svém průzkumu uvádějí, že náklady spojené se zadržením tvoří 8 - 11 % výsledné ceny drogy. Riziko fyzické újmy a uvěznění se do ceny promítá nejvyšší hodnotou - více než 50 %.²³ Postupné přičítání nákladů vede ve

²¹ E.g. Friedman (1972), Moore (1990), Nadelmann (1991), Caulkins and Reuter (1998), Miron (2003)

²² CAULKINS, J. P., REUTER, P. (1998) *What Price Data Tell Us About Drug Markets*. Journal of Drug Issues. Vol. 28, Issue 3: 593-612. Dostupný z: <http://www.heinz.cmu.edu/research/43full.pdf>

²³ tamtéž

výsledku ke konečným cenám, které jsou sto šedesátkrát vyšší, než ceny u pěstitelů v Latinské Americe.^{24, 25}

Kromě toho, že jsou na nelegálním trhu většinou ceny vyšší, i jejich stálost je poměrně rozmanitá. Dalším podstatným rysem nelegálního trhu je *cenová variabilita*. K variabilitě dochází především díky množstevním slevám, které jsou na ilegálním trhu s drogami velmi časté. Rozdíly existují i při porovnání jednotlivých trhů; panuje zde přímá úměrnost mezi vzdáleností od zdroje a cenou, nepřímá úměrnost pak mezi cenou a velikostí daného trhu.²⁶ Zajímavým faktorem je rovněž *variabilita čistoty*. Zatímco průměrná cena – například kokainu – od začátku 80. let minulého století klesala, jeho čistota se celkově příliš neměnila, respektive v 80. letech rostla.²⁷ K výraznému poklesu cen v 80. letech došlo z důvodu aplikace úspor z rozsahu a redukce transakčních nákladů zapříčiněné technologickým pokrokem.²⁸ Vysvětlení snížené čistoty kokainu se může nabízet ve faktu, že nelegální pouliční prodej je spojen s nevymahatelností záruk.²⁹ Ve vývoji čistoty kokainu je rovněž zaznamenán jeden zajímavý trend: vyhlazování rozdílů v čistotě při různém objemu obchodovaného množství během posledních třiceti let. Nezvyšování kvality, potažmo čistoty nabízeného zboží vysvětluje Caulkins s Reuterem skutečností, že jsou drogy *zážitkové statky* (experience goods), tzn. statky takové, u nichž známe před spotřebou pouze cenu, nikoli kvalitu.³⁰ Opačným směrem působí dobrá zkušenost a loajalita zákazníků ke svému prodejci.

Na nelegálním trhu s drogami se vykytuje *informační asymetrie*, *nežádoucí výběr* a jednotlivé subjekty jsou nuceny nést *náklady nečestnosti*; do jisté míry se nabízí paralela s trhem, jaký popsal George Akerlof ve svém článku The Market for „Lemons“.³¹

²⁴ V případě kokainu se samotným pěstitelům v Kolumbii dostává pouze zhruba 0,6 % z výsledné prodejní ceny. Než se droga dostane k dealerům v Jižní Americe, zvýší se její cena o 550 %. Vysoké transakční náklady ve formě vysokého rizika a velkého množství mezičlánků se později projeví i do konečné ceny.

²⁵ WILSON, L., STEVENS, A. (2008) *Understanding drug markets and how to influence them*. Report 14. Oxford, Beckley Foundation. Dostupný z: http://www.beckleyfoundation.org/pdf/report_14.pdf, vlastní výpočet

²⁶ tamtéž

²⁷ FRIES, A. a kol. (2008) *The Price and Purity of Illicit Drugs: 1981–2007, Results Report*. Alexandria, VA, Institute for Defense Analyses. 166 s. Dostupný z: <http://www.whitehouse.gov/ondcp/price-and-purity>

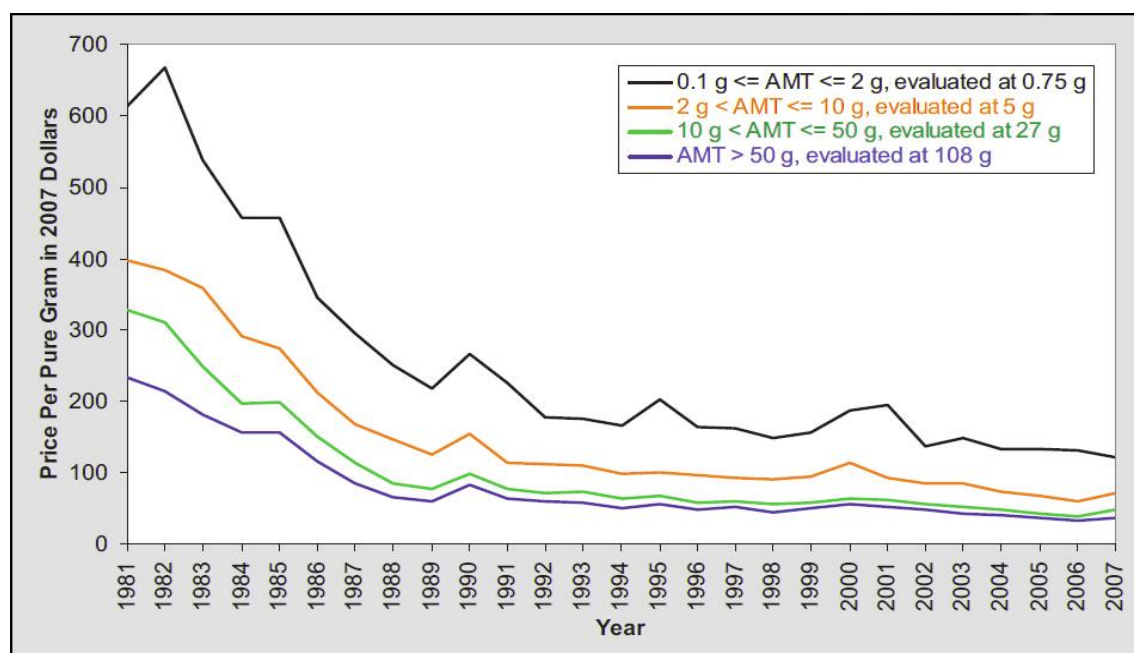
²⁸ PALMER B. (2012) *More Blow for Your Dough - How did cocaine get so cheap?* Dostupný z: http://www.slate.com/articles/news_and_politics/explainer/2012/04/cheap_cocaine_why_are_coke_prices_going_down_.html

²⁹ CAULKINS, J. P., REUTER, P. (1998) *What Price Data Tell Us About Drug Markets*. Journal of Drug Issues. Vol. 28, Issue 3: 593-612. Dostupný z: <http://www.heinz.cmu.edu/research/43full.pdf>

³⁰ NELSON, P. (1970) *Information and Consumer Behavior*. Journal of Political Economy. Vol. 78, No. 2: 311-329. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/1830691>

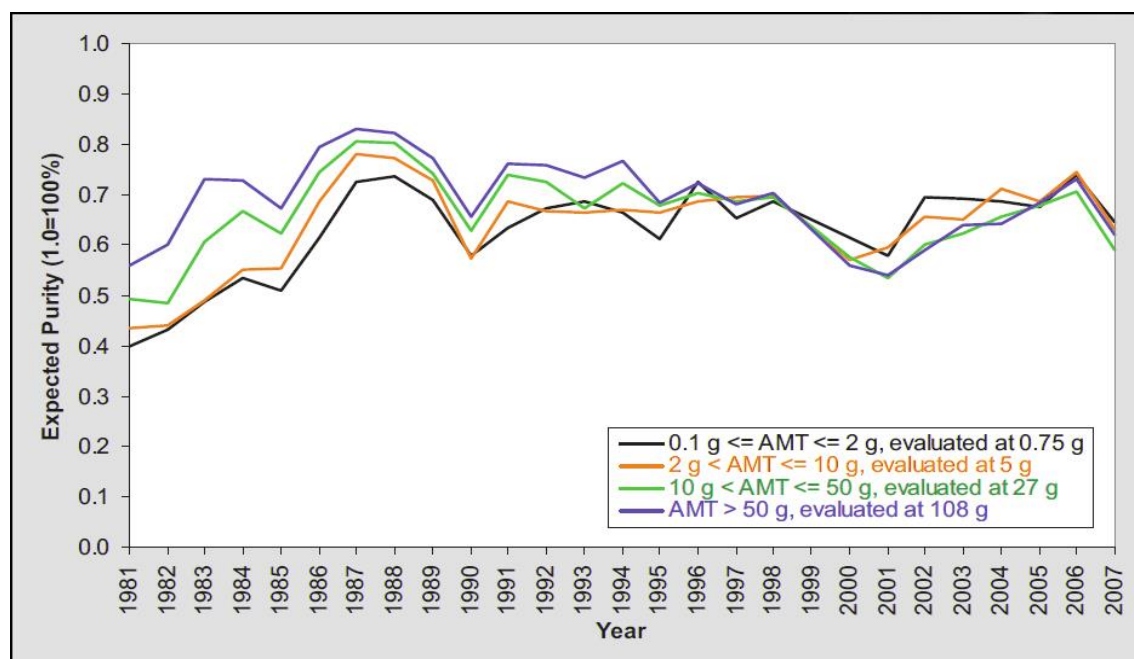
³¹ AKERLOF, G. A. (1970) *The Market for "Lemons": Quality Uncertainty and the Market Mechanism*. The Quarterly Journal of Economics. Vol. 84, No. 3: 488-500.

Graf 2: Vývoj cen čistého kokainu v USA při rozdílných úrovních obchodovaného množství, v cenách roku 2007

Zdroj: Fries, A. a kol. (2008), vlastní úprava

Graf 3: Vývoj odhadované čistoty kokainu v USA při rozdílných úrovních obchodovaného množství

Zdroj: Fries, A. a kol (2008), vlastní úprava

Na druhou stranu existují faktory, které vedou ke snižování ceny na nelegálním trhu. Jedním z nich je skutečnost, že v rámci černé ekonomiky odpadá nutnost platit daně. Rovněž se zde nevyskytují náklady na propagaci a marketing.³²

Cena tedy nemusí být o tolik vyšší, než se původně předpokládalo. Toto potvrzuje také Jeffrey Miron když uvádí, že cena kokainu je na nelegálním trhu dvakrát až čtyřikrát vyšší než na trhu neregulovaném a cena heroinu je vyšší přibližně 6 až 19 krát.³³

2.3 Stát jakožto regulátor

V této subkapitole se budeme obecně věnovat nutnému předpokladu pro vznik nelegálního trhu – existenci regulátora.

Stát se liší ode všech ostatních institucí ve společnosti, protože pouze on smí legálně zasahovat do skutečných či potenciálních směn mezi ostatními lidmi a pouze on získává příjmy z povinných odvodů. Žádný jiný jednotlivec, či skupina nemůže tímto způsobem jednat.³⁴ Ostatní subjekty na trhu drog mohou do jisté míry takové jednání praktikovat, nikoli však legitimně. Vláda tedy má určité vynucovací pravomoci, které soukromý sektor nemá.

Stát se snaží – lapidárně řečeno – omezovat trh s drogami zejména prostřednictvím regulací, které jsou vymáhány bezpečnostními složkami. Jeho přičiněním vzniká trh nelegální, na němž jsou jednotlivé subjekty nuceny realokovat zdroje a přizpůsobit své jednání takovým způsobem, který povede k opětovnému zvýšení jejich užitku. Regulace je tedy změnou, která vede k narušení ekonomických procesů a rozhodování ekonomických subjektů.

Problémem regulací jsou *vládní selhání*. Joseph Stiglitz definuje čtyři hlavní důvody, proč k nim dochází. Řadí mezi ně omezené informace, nedokonalou kontrolu reakcí soukromého sektoru a byrokratického aparátu a omezení vyplývající z podstaty politického procesu.³⁵ Za další problémy můžeme považovat existenci časových zpoždění a nesoulad deklarovaných cílů se skutečnými zájmy. Vystává zde *problém pána a správce* a *problém motivačního selhání*. Na problém motivací u vládních zaměstnanců naráží i Murray Rothbard, a zároveň zmiňuje následující: „*To, co se tito*

³² CAULKINS, J. P., REUTER, P. (1998) *What Price Data Tell Us About Drug Markets*. Journal of Drug Issues. Vol. 28, Issue 3: 593-612. Dostupný z: <http://www.heinz.cmu.edu/research/43full.pdf>

³³ MIRON, J. A. (2003) *The Effect of Drug Prohibition on Drug Prices: Evidence from the Markets for Cocaine and Heroin*. Review of Economics and Statistics. Vol. 85, No. 3: 522-530.

³⁴ ROTHBARD, M. N. (2005) *Ekonomie státních zásahů*. Praha, Liberální institut. 443 s. ISBN 80-86389-10-3

³⁵ STIGLITZ, J. E. (1997) *Ekonomie veřejného sektoru*. Praha, Grada Publishing. Strana 27. 661 s. ISBN 80-7169-454-1

lidé učí, nejsou produktivní dovednosti ve výrobě, nýbrž politické dovednosti. Proto nejvyšší pozice ve vládě obsazují jiní jedinci než ti, kteří uspějí na trhu.“³⁶

Se zvyšujícím se počtem regulací také odtéká velké množství kapitálu do nelegální sféry. Bylo zjištěno, že zvýšení indexu regulace o jeden bod (přičemž rozsah škály je pět bodů) vede k nárůstu stínové ekonomiky v poměru k HDP o 8,1 %.³⁷

Dalším problémem regulací je tzv. *efekt západky* (ratchet effect) a *efekt sněhové koule* (snowball effect). Efekt západky nám říká, že pokud vznikne instituce (regulace), je problematické ji později odbourat. Efekt sněhové koule popisuje situaci, kdy se na nově vzniklou instituci (regulaci) nabalují další, čímž se společnost čím dál tím více vzdaluje od svobodného stavu.

Jako protipól stojí svoboda člověka, který volbou na trhu odhaluje své priority. Na základě konceptu *demonstrováných preferencí* získáváme informace o skutečných cílech jednotlivců.³⁸ Otázkou zůstává, zda (případně proč) je nutné do těchto preferencí zasahovat. Řešíme dilema, zda veřejný zájem, tak jak ho nazývá stát, převáží nad svobodou jednotlivců a jejich soukromým vlastnictvím. V následující kapitole se posuneme k praktické části a přiblížíme si argumenty regulátora, kterými své jednání obhajuje.

2.4 Argumenty regulátora

Tak, jak existují selhání vlády, nalezneme i *tržní selhání*, kvůli kterým se stát uchyluje k nápravě trhu ve formě regulací.

Podle regulátora se jedinci na trhu s drogami rozhodují takovým způsobem, který vede ke snížení společenského užitku a mnoha negativním důsledkům. Otázkou však zůstává, jestli jsou v době před regulací skutečné škody opravdu větší, než v době po ní. Pokud se stát snaží napravit tržní selhání a pokud si je definujeme na základě čtyř bodů, kterými jsou nedokonalá konkurence, externality, asymetrické informace a veřejné statky, pak můžeme konstatovat, že první tři se na nelegálním trhu vyskytují rovněž, navíc často v mnohem vyšší míře.

³⁶ ROTHBARD, M. N. (2005) *Ekonomie státních zásahů*. Praha, Liberální institut. Strana 295. 443 s. ISBN 80-86389-10-3

³⁷ JOHNSON, S. a kol. (1999) *Corruption, public finances and the unofficial economy*. World Bank Publications. Vol. 2169

³⁸ ROTHBARD, M. N. (2005) *Ekonomie státních zásahů*. Praha, Liberální institut. 443 s. ISBN 80-86389-10-3

2.4.1 Problém návykovosti

Podstatným rysem drog je, že jejich užívání vede k návykovosti. Tato tendence je tažena mnoha faktory a mechanismy.

Návykovost dělíme na fyzickou a psychickou. V případě fyzické závislosti dochází k již zmíněnému *efektu tolerance*, spojeným s touhou o další užití, a především s fyzickými reakcemi organismu. Psychická závislost je tažena pouze silnou touhou o opětovné užití.³⁹ Každá droga je tedy co do návykovosti odlišná; na jedné straně spektra stojí například halucinogeny, které jsou užívány sporadicky a závislost způsobují minimální. Na straně opačné nalezneme drogy typu heroinu, které vyvolávají silnou fyzickou i psychickou závislost.

Stát argumentuje potřebou chránit občany před vytvořením závislosti a před následnými negativními důsledky užívání drog. Z jeho logiky vyplývá, že jedinci nejsou schopni rozhodovat o svém budoucím jednání, což je v naprostém rozporu s dříve zmíněnou *teorií racionální závislosti* Garyho Beckera. Ten sice připouští existenci *závislostního kapitálu*, zároveň však zmiňuje, že jsou jedinci schopni racionálního jednání, a především, že nemožnost konzumovat drogy vede ke snížení jejich užitku.

Problém nastává v případě, kdy se bude stát snažit stanovit hranici legality. Jaká míra závislosti je únosná a jaká už ne? Proč jsou jiné závislosti, kupříkladu na hracích automatech nebo na počítačových hrách, tolerovány? Proč je legální také alkohol nebo tabák, ačkoli tyto látky způsobují prokazatelně vyšší závislost, než jiné drogy, které prohibici podléhají? Vystává zde mnoho otázek, pod jejichž vlivem se zdá argument regulátora o návykovosti poněkud lichý.

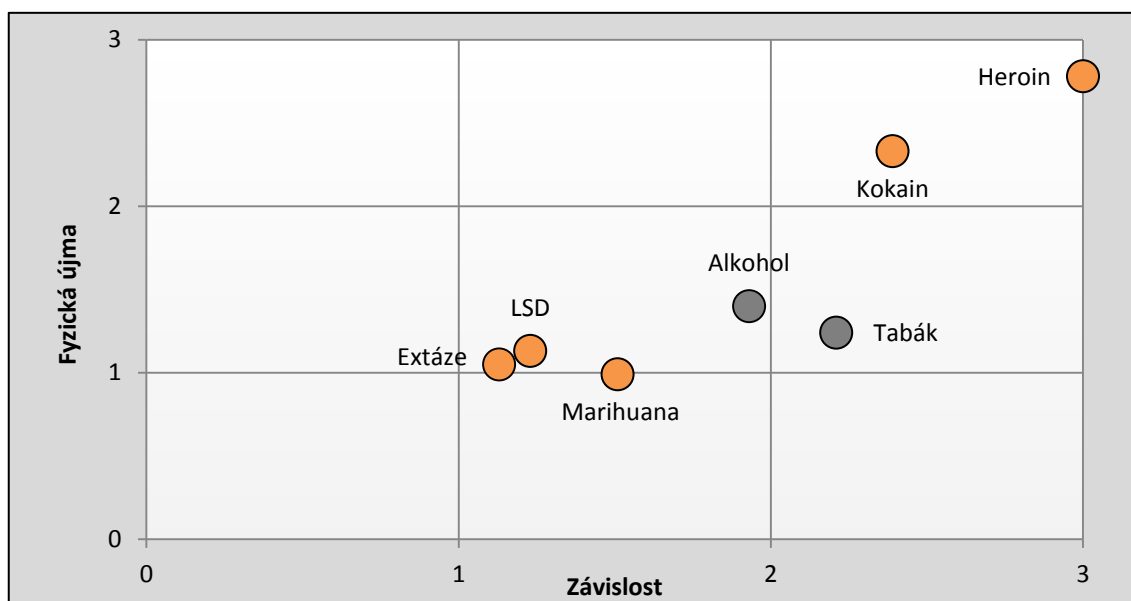
2.4.2 Zdravotní problém

Druhým argumentem regulátora je zdraví jedinců. Je zřejmé, že užívání drog s sebou nese riziko *fyzické újmy*. Její výše se však podstatně liší u jednotlivých typů drog, proto je vhodné, je na tomto místě rozlišit. Dopady těchto vybraných typů můžeme pozorovat na grafu 4.⁴⁰ Až na výjimky platí, že drogy, jejichž užívání vede k vyšší závislosti, způsobují jedincům vyšší fyzickou újmu.

³⁹ NUTT, D. a kol. (2007) *Development of a rational scale to assess the harm of drugs of potential misuse*. The Lancet. Vol. 369, Issue 9566: 1047-1053. doi: 10.1016/S0140-6736(07)60464-4

⁴⁰ Relevantnost výsledků může být do jisté míry napadena kvůli metodologii výzkumu, která sestávala z hodnocení odborníků na drogovou problematiku. (Totéž u grafu 5.)

Graf 4: Porovnání vybraných typů drog z hlediska návykovosti a fyzické újmy

Zdroj: Nutt, D. a kol. (2007), vlastní úprava

Pod fyzickou újmu spadá především újma akutní (jako například dýchací potíže, kardiovaskulární problémy nebo možnost otravy), újma chronická, která pramení z opakovaného užívání, a také újma specifická, jenž vzniká, inter alia, při aplikaci drogy.⁴¹ Mluvíme zde především o riziku nakažení se virem HIV či hepatitidou typu B nebo C. Rozšíření těchto chorob může mít kromě újmy pro jedince také negativní vliv na celkový blahobyt v postižených zemích. Studie Světové banky prokázala významný vliv rozšíření viru HIV na HDP, který se může projevit ve snížení meziročního růstu reálného produktu až o 2,6 %.⁴²

Kromě „zájmu“ státu o lidské zdraví se na tomto místě dotýkáme dalšího, avšak souvisejícího argumentu regulátora, jímž je nákladnost léčby těchto nakažených jedinců. Diskontované náklady na celoživotní léčbu jednoho pacienta (při očekávané průměrné délce dožití 24,2 let) dosahují ve Spojených státech výše 487 000 USD v cenách roku 2014.⁴³ Další náklady se objevují ve formě ušlých daní a eventuální ušlé produkce.

Výše zmíněné skutečnosti se projevují rovněž v růstu pravděpodobnosti úmrtí. V USA, kde je míra úmrtnosti (s primární příčinou smrti užití drog) jedna z nejvyšších

⁴¹ NUTT, D. a kol. (2007) *Development of a rational scale to assess the harm of drugs of potential misuse*. The Lancet. Vol. 369, Issue 9566: 1047-1053. doi: 10.1016/S0140-6736(07)60464-4

⁴² LEWIS, J. D. (2000) *The Macro Implications Of HIV/AIDS In South Africa: A Preliminary Assessment*. The World Bank. Strana 11. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/afr/wps/wp9.pdf>

⁴³ SCHACKMAN, B. R. a kol. (2006) *The lifetime cost of current human immunodeficiency virus care in the United States*. Med Care. Vol. 44, Issue 11: 990-997. doi: 10.1097/01.mlr.0000228021.89490.2a; Vlastní výpočet za použití webových stránek <http://www.in2013dollars.com/>

na světě, zemře z tohoto důvodu každý rok zhruba čtyři tisíce osob. V České republice je tato míra podstatně nižší. Ve Spojeném království zemře z důvodu užití drog každoročně necelých dva tisíce osob, přičemž 90 % z těchto úmrtí má na svědomí buď alkohol, anebo tabák, čímž se zpětně dostáváme k argumentu státu ohledně obhajoby prohibice z důvodu zdravotních rizik.

Tab. 2: Srovnání úmrtnosti ve vybraných státech v roce 2010 (drogy jako primární příčina smrti)

	USA	UK	Česká republika
Počet úmrtí	40 393	1 930	39
Populace 15 - 64	207 533 580	40 972 518	7 465 319
Míra úmrtnosti na milion obyvatel 15 - 64	194,63	47,1	5,22

Zdroj: UNODC, vlastní úprava

Z argumentu regulátora vyplývá, že by mělo být omezeno užívání takových látek, které vedou k fyzické újmě. I kdybychom opravdu nahlíželi na člověka, jako jedince, který není schopný své jednání koordinovat a potřebuje „pomoc“ státu a argument uznali jako opodstatněný, nalezneme zde dvě „nedůslednosti“, jimiž jsou alkohol a tabák⁴⁴ - látky, jejichž užívání vede k vyšší fyzické újmě, než je tomu v případě jiných, nelegálních statků. Tato skutečnost může být alternativně vysvětlena faktem, že u tabáku ani alkoholu nehrozí nitrožilní aplikace, tedy odpadají náklady na léčbu HIV pozitivních. Podstatnějším důvodem legality je však potenciální výpadek příjmů pro státní pokladnu. Drtivá většina států se snaží maximalizovat daňový výnos z alkoholu a tabákových výrobků, přičemž argumentuje ušlechtilými cíli v podobě omezení prokazatelných negativních vlivů na lidské zdraví. Výpadek by byl pro stát obrovský, zvláště když si uvědomíme, že v České republice u levnějšího alkoholu a cigaret přesahuje součet spotřební daně a DPH 80 % z ceny zboží.⁴⁵ Vysoce pravděpodobná jsou ovšem i jiná vysvětlení legality alkoholu a cigaret, některé z nich si podrobněji rozebereme v kapitole 2.5.⁴⁶

⁴⁴ Na grafu 4 jsme mohli tyto látky pozorovat jako šedě označené.

⁴⁵ ALKOHOL, CIGARETY A BENZÍN: PILÍŘE STÁTNÍHO ROZPOČTU. [on-line]. *Finance.cz*. [akt. 4. 10. 2010]. [cit. 13. 4. 2014]. Dostupný z: <http://www.finance.cz/zpravy/finance/282363-alkohol-cigarety-a-benzin-pilire-statniho-rozpoctu/>

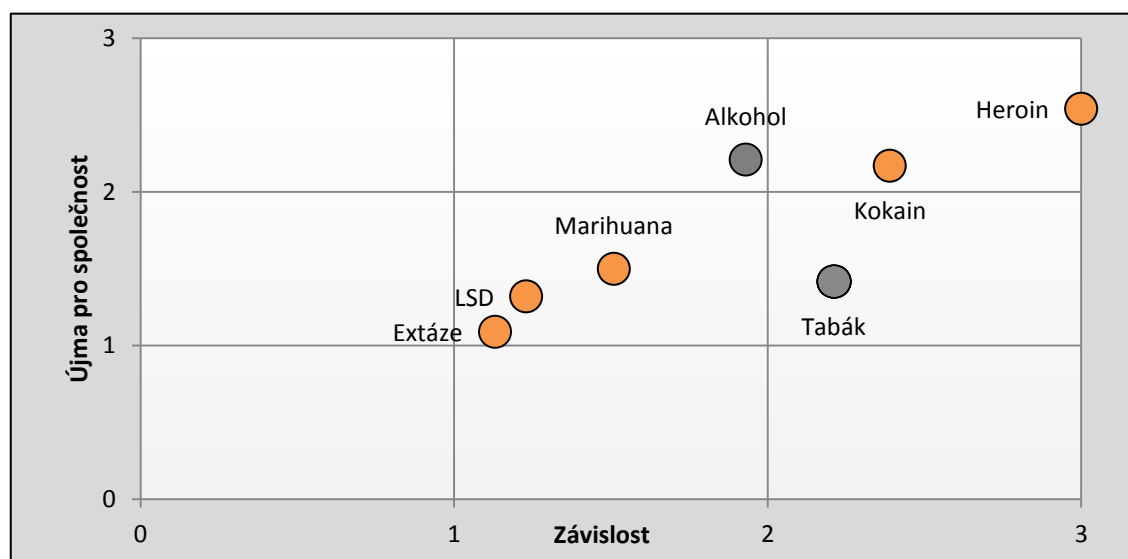
⁴⁶ Jedná se především o lobby zájmových skupin (alkoholové a tabákové společnosti, firmy ve farmaceutickém průmyslu, šéfové podsvětí), a také problémy se skutečnou realizací a důsledky postihu osob užívajících alkohol a tabák.

2.4.3 Problém kriminality a ostatních dopadů na společnost

Tak jako jsme zjistili újmu fyzickou, můžeme vyčíslit i újmu pro společnost. Ta se a priori skládá z několika faktorů. Prvním z nich jsou problémy při intoxikaci. Sem se řadí především neadekvátní chování pod vlivem drogy, které může mít za výsledek poškození sama sebe, ostatních nebo majetku. Drogy mají rovněž distorzní účinky vůči motivacím: jedinci se odvracejí od svých rodin a zahajují jiné, často nelegální, aktivity spojené s užíváním návykových látek. V neposlední řadě se jedná o – v předchozí kapitole již zmíněné – společenské náklady ve formě léčby závislých osob.⁴⁷

Na následujícím grafu můžeme vidět srovnání vybraných typů drog z hlediska újmy pro společnost a návykovosti. Nejvýraznější posun oproti fyzické újmě zaznamenal alkohol, jehož hodnota je dle studie Davida Nutta dokonce vyšší než u kokainu.

Graf 5: Porovnání vybraných typů drog z hlediska návykovosti a újmy pro společnost

Zdroj: Nutt, D. a kol. (2007), vlastní úprava

Pravdou je, že při existenci trhu s drogami je společnost (respektive každý jedinec) nucena nést určité náklady. Musíme si však položit otázku, zda je prohibice řešením. Je újma vyšší na legálním nebo nelegálním trhu? Názorným příkladem nám může být alkoholová prohibice v USA ve 20. letech minulého století. Původní cíl, kterým bylo omezení zločinnosti a zavedení abstinence, zůstal nejenže nesplněn, ale

⁴⁷ NUTT, D. a kol. (2007) *Development of a rational scale to assess the harm of drugs of potential misuse*. The Lancet. Vol. 369, Issue 9566: 1047-1053. doi: 10.1016/S0140-6736(07)60464-4

důsledky prohibice byly přesně opačné, než ty zamýšlené. Spotřeba alkoholu rostla a společně se vznikem gangů rostla i kriminalita.

Další mezera obhajoby prohibice – pokud opomeneme výše zmíněný historický kontext – je stejná jako u fyzické újmy: alkohol a tabák jsou tolerovány, zatímco ostatní drogy nikoli.

2.4.4 Problém počtu uživatelů

Jako poměrně přesvědčivý se jeví argument o nárůstu počtu uživatelů po legalizaci z důvodu nižší ceny drog. Regulátor tímto tvrzením říká, že ze stavu, kdy je legální trh potlačen, se nemůžeme dostat, neboť by došlo k negativním důsledkům. Růst počtu uživatelů by vedl především ke zvýšení společenské újmy. Došlo by k nárůstu kriminality spojené jak s jednáním pod vlivem návykových látek, tak s nutností zajištění finančních prostředků pro jejich nákup. Rovněž by došlo ke zvýšení absolutní výše fyzické újmy.

Argument o zvýšení počtu uživatelů po legalizaci je však nejen poměrně obtížné falzifikovat, ale i verifikovat. V minulosti nedošlo k případům, kdy by bylo možné tyto situace věrohodně srovnat. Příklad prohibice v USA se jeví jako nerelevantní z důvodu, že alkohol je drogou, jejíž užívání má velkou tradici, vysoký počet uživatelů a jeho účinky jsou vesměs ověřené. V Nizozemsku došlo k uvolnění poměrů na trhu s marihuanou, což vedlo k růstu počtu uživatelů.⁴⁸ Tento výsledek však nemusí být signifikantní a platný pro všechny typy drog z následujících důvodů: za prvé, marihuana nezpůsobuje ani vysokou závislost ani vysokou újmu, a za druhé, trh s marihuanou byl i po legalizaci silně regulován, díky čemuž nedošlo k poklesu ceny drogy. U ostatních drog efekt prohibice vyzkoušen není a nevíme tedy, jak by se počet uživatelů vyvíjel. Snížení ceny by sice vyvíjelo tlak na jejich růst, na druhou stranu by se obava z užívání vysoce návykových látek setkávala s odporem společnosti, a z pohledu uživatelů vedla k určitým nejistotám a riziku. Pokud předpokládáme průměrného uživatele takového, který má *averzi k riziku*, došlo by k působení na redukci nárůstu uživatelů. De facto lze předpokládat, že u drog typu heroinu, které nesou pro nové uživatele vysoká rizika, by došlo k menšímu růstu počtu uživatelů, než například u marihuany.

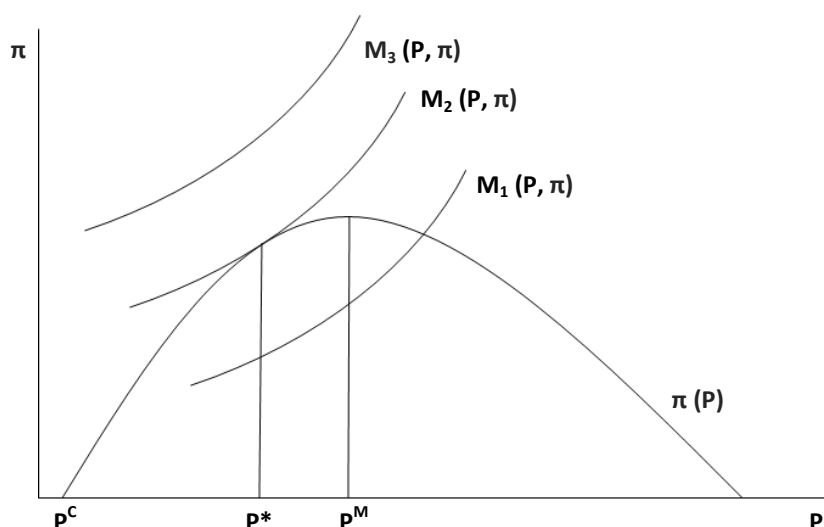
⁴⁸ YACOUBIAN, G. S. (2007) *Assessing the Relationship between Marijuana Availability and Marijuana use: A Legal and Sociological Comparison between the United States and the Netherlands*. Journal of Alcohol and Drug Education. Vol. 51, No. 4: 17-34

2.5 Vlivy na regulátora

Rozhodnutí regulátora nemusí být vždy konzistentní a v souladu s výše zmíněnými argumenty. Alkohol a tabák jsou toho názornými příklady. V předchozích kapitolách jsme si ukázali, že tyto látky jsou pro společnost i samotného jedince více škodlivé, než jiné, nelegální drogy. Proč tedy jejich legalita přetrvává? Můžeme si však položit i otázku opačnou: proč nelegální trh nespěje k liberalizaci?

Jedním z pravděpodobných vysvětlení je, že zákonodárci podléhají silnému vlivu zájmových skupin. George Stigler popisuje takzvanou *teorii regulačního zajetí*, kdy regulátor jedná v zájmu regulovaných.⁴⁹ Na politickém trhu dochází k interakci mezi stranou nabídky, tj. politikem, který požaduje voličské hlasy nebo finanční prostředky, a stranou poptávky - zájmovými skupinami, jež tuto směnu umožňují realizovat. Na Stiglera navazuje Sam Peltzman, když ve svém článku představuje zdokonalený *model ekonomické regulace*.⁵⁰

Graf 6: Stigler-Peltzmanův model optimální regulace

Zdroj: vlastní zpracování

Model nám ukazuje chování regulátora, který jedná s cílem maximalizovat svoji politickou podporu. Tuto podporu nabízejí jak regulované firmy, tak spotřebitelé. Firmy za ni požadují vznik zákonů, jež vedou k maximalizaci jejich zisku. Spotřebitelé podporu směňují za pokles cen. M je funkcí, která nám ukazuje stejnou úroveň politické

⁴⁹ STIGLER, G. J. (1971). *The theory of economic regulation*. The Bell Journal of Economics and Management Science. Vol. 2, No. 1: 3-21.

⁵⁰ PELTZMAN, S. (1976) *Toward a More General Theory of Regulation*. Journal of Law and Economics. Vol. 19, No. 2: 211-240. Dostupný z: http://www.nber.org/papers/w0133.pdf?new_window=1

podpory při různých kombinacích cen P a zisku π . Mezi těmito veličinami platí trade-off vztah. Při poklesu cen P roste podpora spotřebitelů, při růstu zisku π roste podpora regulovaných firem. Cena P^C je ideální pro spotřebitele; taková situace může teoreticky nastat při velmi silných sdruženích na ochranu spotřebitele. Při ceně P^M je naopak maximalizován zisk firem. Optimum pro regulátora nastává při ceně P^* , kde se funkce zisku π dotýká nejvyšší dosažitelné křivky politické podpory M .

V praxi může situace vypadat tak, že alkoholové a tabákové společnosti vyvíjejí nátlak na politiky, aby se chovali takovým způsobem, který vede k maximalizaci jejich zisku. Při uvalení celkové prohibice by došlo k likvidaci těchto společností a ke vzniku nových, neoficiálních distribučních kanálů. Naopak při zachování statutu quo jsou výrobky alkoholových a tabákových společností do jisté míry chráněny před konkurencí v podobě nelegálních substitutů. Stejnou situaci můžeme pozorovat u firem ve farmaceutickém průmyslu. Regulace, která se zaštiťuje ochranou spotřebitelů, je ve skutečnosti ochranou výrobců. Tyto společnosti také lobbují za povolení marketingových kampaní na návykové látky, jejichž prostřednictvím ovlivňují rozhodování konečných uživatelů.

Rovněž někteří aktéři působící na trhu nelegálním mají zájem na regulaci. To se týká především šéfů organizovaného zločinu a drogového průmyslu, kteří lobbují za zachování prohibice, neboť ta jim přináší vysoké zisky.

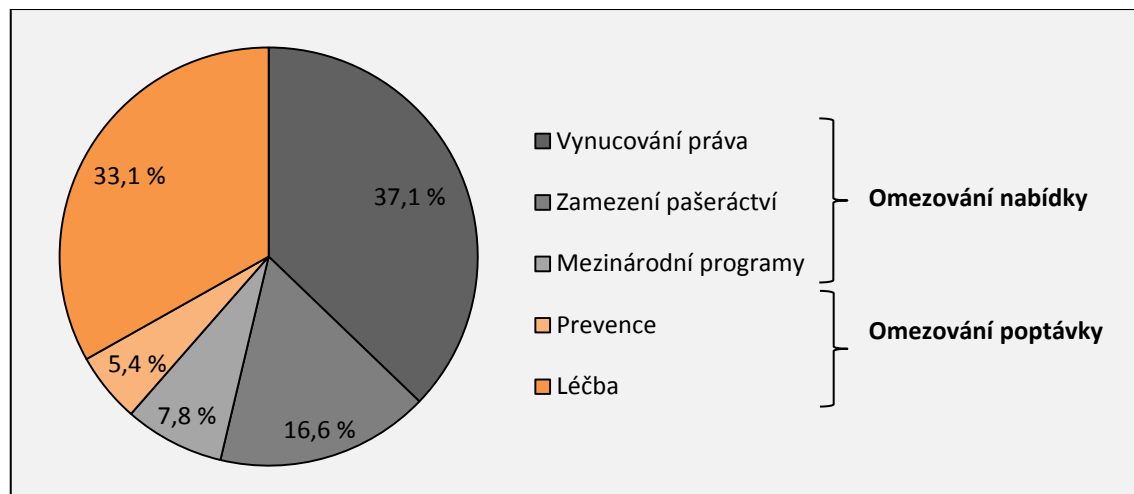
2.6 Způsoby regulace

Politiky státu a mezinárodních organizací mohou nabývat odlišných forem. Mezi ně řadíme především omezení poptávky a nabídky. *Omezení nabídky* spočívá v restrikci dostupnosti drog při omezení výrobních a distribučních řetězců. Hlavní náklady zde tvoří vynucování práva v tuzemsku, dále pak náklady na zamezení pašeráctví drog a v neposlední řadě také náklady na podporu mezinárodních protidrogových programů zaměřených na stranu nabídky. *Omezení poptávky* se dá nazvat jako úsilí směřované na omezení touhy po drogách. Majoritní náklady jsou zde spojeny s financováním programů prevence (vzdělávací, výzkumné, prevenční, antidopingové a další programy) a především s investicemi do léčebných a zotavovacích služeb.⁵¹

⁵¹ OFFICE OF NATIONAL DRUG CONTROL POLICY (2014) *National Drug Control Budget: FY 2015 Funding Highlights*. Washington, DC, Executive Office of the President. Dostupný z: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/ondcp/about-content/fy_2015_budget_highlights_-_final.pdf

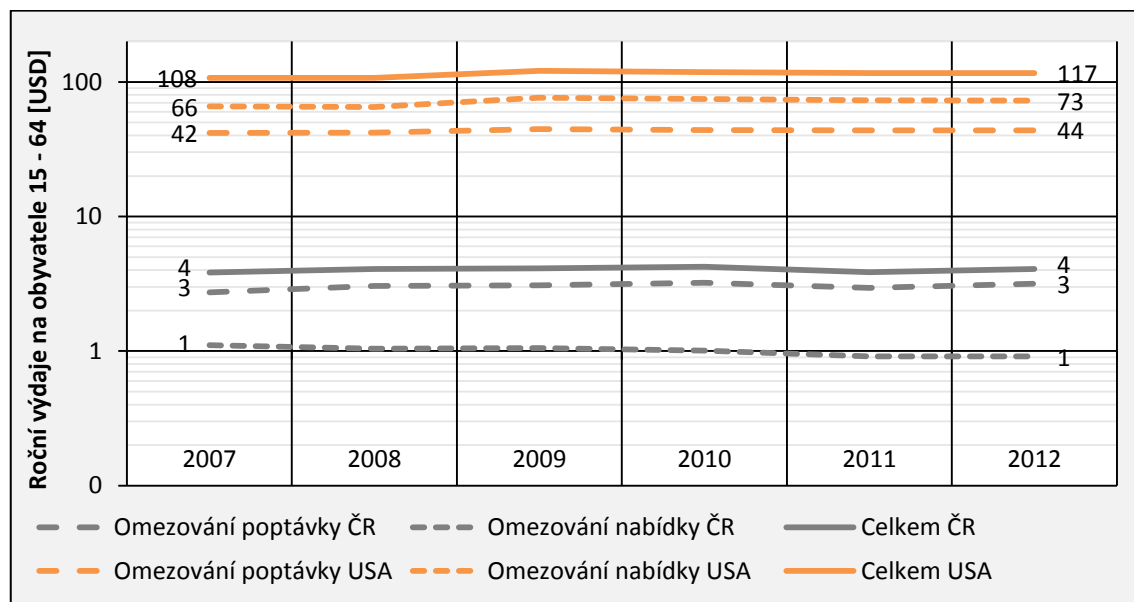
Na grafu 7 můžeme pozorovat rozdělení vládních výdajů v celkové výši zhruba 24 miliard USD ve Spojených státech dle výše zmíněného rozdělení. Vidíme, že u omezování nabídky jsou nejvyšší výdaje na straně vynucování práva; u omezování poptávky jsou to pak výdaje na léčbu.

Graf 7: Rozdělení celkových vládních výdajů na omezení poptávky a nabídky po drogách v USA v roce 2013

Zdroj: Office of National Drug Control Policy (2014), vlastní úprava

Graf 8: Vývoj výdajů na omezení poptávky a nabídky po drogách v přepočtu na obyvatele 15 - 64 mezi lety 2007 až 2012 v České republice a USA v amerických dolarech

Zdroj: Office of National Drug Control Policy (2014), Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti (2012), Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti (2013), The World Bank, vlastní výpočty a úprava, přepočítáno dle kurzu 19,87 USD/CZK platného dne 19. 4. 2014

Na grafu 8 je zřetelný rozdíl mezi americkými a českými výdaji. Zatímco v ČR v roce 2012 činily celkové výdaje v přepočtu 4 USD na osobu ročně a hlavní položku

tvorilo omezování poptávky, v USA to bylo zhruba třicetkrát více, přičemž většina částky byla vynakládána na omezování nabídky.⁵² Ve Spojených státech můžeme rovněž pozorovat nárůst celkových výdajů v přepočtu na obyvatele 15 - 64, v České republice tato hodnota v posledních letech stagnovala.

Alternativním přístupem je *snižování újmy* (harm reduction). Tato politika vychází z předpokladu, že nelegální aktivity zde existují a místo jejich přímého potírání, se snaží spíše minimalizovat rizika a škody. Problémem může být skutečnost, že se nesnaží toto jednání kriminalizovat a do jisté míry ho může i podporovat. Příkladem je zakládání zdravotnických zařízení a poskytování služeb v oblasti závislosti. V roce 2012 bylo v České republice na snižování újmy vydáno z veřejných rozpočtů přes 161 miliónů CZK.⁵³

⁵² Tato skutečnost je dána mimo jiné vysokými výdaji na zamezení pašeráctví, které jsou v ČR takřka nulové. Efektivita vynakládání těchto výdajů je však poměrně diskutabilní. (National Center on Addiction and Substance Abuse at Columbia University, 2009)

⁵³ NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A DROGOVÉ ZÁVISLOSTI (2013) *Situace ve věcech drog v České republice v roce 2012 - Souhrn výroční zprávy*. Zaostřeno na drogy. Vol. 11, Issue 8. Strana 4

3. Důsledky existence nelegálního trhu

What tastes good to a goat will later upset his stomach.

Jamaican proverb

Některé socioekonomické a politické důsledky spotřeby, produkce, obchodu a vládních politik jsou očekávané, jiné nezamýšlené. Některé dopady napomáhají rozvoji, jiné ho naopak brzdí. Některé dopady jsou pozitivní, jiné veskrze negativní. Prohibice a s ní spojený růst cen přispívá k poklesu počtu uživatelů, na druhou stranu při jejím zavedení dochází k mnoha negativním důsledkům, které mohou nabývat různých podob.

Fyzická újma vzniká uživatelům drog jak na trhu legálním, tak nelegálním. Byť může být v prostředí legálních trhů do jisté míry eliminována, vždy bude z podstaty věci existovat. Vznik této újmy je zapříčiněn volbou spotřebitelů, kterou může stát sice usměrnit, nikoli však zcela pozměnit.

Mimo to však nalezneme důsledky – především ty společenské, které na legálním trhu nevznikají vůbec, nebo jsou minimální. V předchozí kapitole jsme zmínili, že cenu drog nezvyšuje tolik vzácnost vyvolaná jejich zákazem, jako spíš prostředí nelegálních trhů. A právě v tomto prostředí, kde mají náklady významně odlišnou strukturu od trhů legálních, vzniká většina nežádoucích důsledků.

3.1 Obchod s drogami jako součást stínové ekonomiky

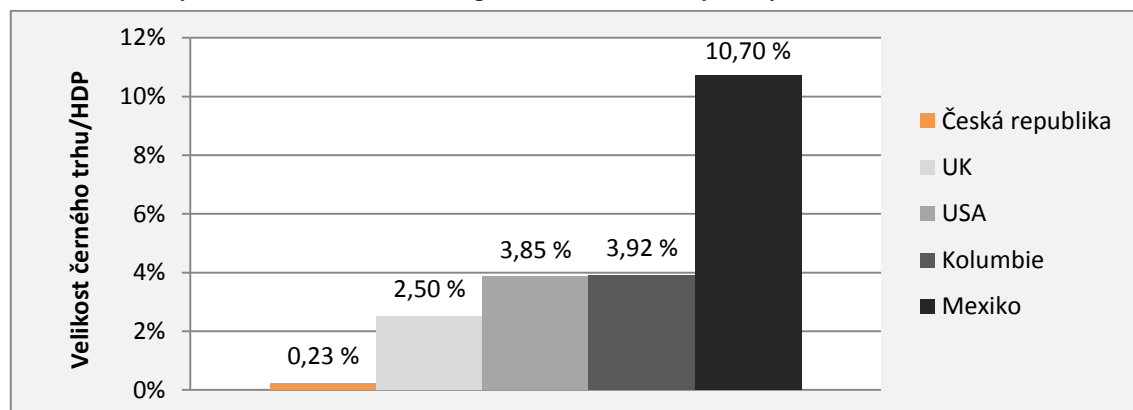
Zákony a spotřeba dohromady vytvářejí celosvětový černý trh, v jehož prostředí se točí obrovské finanční sumy a vzniká mnoho nežádoucích důsledků. Nelegální drogy – ať už jsou vyráběny, překupovány nebo konzumovány – a kriminalita kráčí ruku v ruce. Z těchto tří aktivit, jež jsou spojeny s existencí nelegálního trhu, má z daleka nejvíce negativních důsledků překupnictví.⁵⁴ Je tomu tak z důvodu velkého objemu peněz, které jsou koncentrovány v ruce relativně malé skupiny jedinců, a také kvůli způsobu, jakým jsou tyto prostředky utráceny.

Stínová ekonomika je část ekonomiky zahrnující legální či nelegální aktivity, jejichž cílem je vyhnout se regulacím, především platbě daní. V této kapitole se budeme

⁵⁴ TULLIS, F. L. (1995) *Unintended Consequences: Illegal Drugs and Drug Policies in Nine Countries*. Boulder, CO, Lynne Rienner Publishers, Inc. 229 s. Strana 7. ISBN 1-55587-549-1

zabývat její nelegální částí neboli černým trhem. Na grafu 9 můžeme vidět jeho velikost v poměru k HDP ve vybraných zemích. V České republice je tato hodnota „pouze“ čtvrt procenta; v Kolumbii, která je známá pro svou produkci jak koky, tak opia, jsou to necelá 4 % a v Mexiku, kde zaujímají význačnou pozici drogové kartely, je to dokonce 10,7 %. V USA, kde je černý trh co do absolutní hodnoty největší na světě, je jeho hodnota odhadována na 625,63 miliard USD.⁵⁵

Graf 9: Odhady velikosti černého trhu v poměru k HDP ve vybraných zemích

Zdroj: Havocscope, The World Bank, vlastní výpočty a úprava

Prostředí nelegálních trhů je význačné neefektivitou při podnikání. Dalším, velmi podstatným rysem je kriminalita. Instituce, jež jsou využívány ve formálním sektoru, na nelegálním trhu neexistují. Jednotlivé subjekty jsou nuceny své chování pozměnit, přičemž k dosažení svých cílů využívají v hojné míře násilí. K tomuto násilí však dochází nejen z důvodu prostředí nelegálních trhů (násilí páchané především v souvislosti s organizovaným zločinem), ale také z důvodu neadekvátního jednání jak pod vlivem látky, tak pro její samotné zajištění (trestné činy na straně uživatelů drog).

Existence vysokých cen na nelegálním trhu s drogami spojená se způsobováním závislosti vede k poklesu finančních prostředků jedinců. Velká část závislých legálně nepracuje, a proto si peníze k nákupu drog musí zajišťovat jinými, nelegálními způsoby.⁵⁶ V praxi se jedná nejčastěji o krádeže nebo prostituci. Například v některých karibských státech více než 20 % vězňů na otázku, zda čin, kvůli kterému jsou uvězněni, spáchali za účelem obstarání drog pro vlastní užití, odpovídalo kladně. Z toho více než 50 % jich přečin spáchalo pod vlivem samotných návykových látek.^{57, 58} Také

⁵⁵ RANKING OF ILLEGAL ECONOMIC ACTIVITIES. [on-line]. *Havocscope: Global Black Market Information*. [akt. 9. 2. 2014]. [cit. 2. 5. 2014]. Dostupný z: <http://www.havocscope.com/country-profile/>

⁵⁶ Jedná se o uživatele s neelastickou poptávkou po drogách.

⁵⁷ V případě otázky na motiv trestného činu se jednalo o ostrovy Svatý Vincent (33,2 %), Svatý Kryštof a Nevis (23,5 %) a Svatá Lucie (23,1 %). V případě otázky, zda čin spáchali pod vlivem drog, se jednalo o ostrovy Svatý Vincent (55,4 % vězňů spáchalo

ve státních a federálních věznicích v USA 24 % vězňů potvrdilo, že bylo v době spáchání trestného činu pod vlivem drog (alkohol není započítán).⁵⁹ Jako motiv získání prostředků pro nákup drog přiznalo 18 % z nich. Ve Spojeném království způsobí tito jedinci škody na krádežích, podvodech a vloupáních ve výši přibližně 20 miliard amerických dolarů za rok.⁶⁰ V České republice je každoročně spácháno pod vlivem drog zhruba 15 % ze všech objasněných trestných činů, valnou většinu z nich má na svědomí alkohol.⁶¹

Na druhou stranu prostředí nelegálních trhů může zajišťovat také vysoké zisky. Údaje o jejich přibližné výši nám poskytuje studie Stevena Levitta a Sudhira Venkateshe, kteří se zabývali analýzou financí drogového gangu v USA.⁶² Často se můžeme setkat s přesvědčením, že členové gangu dosahují vysokých zisků. Není tomu tak docela. Autoři zaznamenali enormní rozdíly ve mzdách mezi jednotlivými „patry“ ve struktuře gangu. Zatímco šéfové jedné z odnoží gangu si v nejlepším období přišli na hodinovou mzdu zhruba 97 dolarů, u pouličních prodejců (pěšáků) to bylo pouze 7 dolarů. Tato částka je jen těsně nad oficiální minimální mzdou, které by nejspíš tito lidé (kvůli svému socioekonomickému postavení) dosahovali. Hlavním důvodem, proč u své práce setrvávají, je tedy vidina kariérního postupu ve struktuře gangu. Pokud tuto strukturu vezmeme do úvahy, zjistíme, že vedení sice představuje pouhých 2,2 % členů, avšak „shrábne“ více než polovinu celkových zisků.

Tabulka 3: Odhadovaná hodinová mzda členů gangu za čtyři období

	Oficiální mzda			Oficiální mzda + neoficiální příjem		
	Průměr všech členů gangu	Šéf gangu	Pěšáci	Průměr všech členů gangu	Šéf gangu	Pěšáci
1. rok	\$4,80	\$25,20	\$1,70	\$5,90	\$32,30	\$2,50
2. rok	\$5,90	\$36,00	\$2,40	\$7,40	\$47,50	\$3,70
3. rok	\$5,60	\$51,00	\$2,20	\$7,10	\$65,90	\$3,30
4. rok	\$8,70	\$65,40	\$5,60	\$11,10	\$97,20	\$7,10

Zdroj: Levitt, S. D., Venkatesh, S. A. (2000), vlastní úprava

trestný čin pod vlivem drog, přičemž 19,1 % by čin spáchalo i pokud by nebyli pod jejich vlivem) a Svatý Kryštof a Nevis (52,4 % vězňů, 27,3 % by se chovalo stejně i bez drog).

⁵⁸ INTER-AMERICAN DRUG ABUSE CONTROL COMMISSION (2012) *Exploring the Relationship between Drugs and Crime: A Comparative Analysis of Survey Data from Prisoners in Four Caribbean Countries*. Washington, DC, The Inter-American Observatory on Drugs. Strana 46. ISBN 978-0-8270-5912-2. Dostupný z: <http://www.cicad.oas.org/oid/pubs/CaribbeanPrisons2012.pdf>

⁵⁹ BOYUM, D., KLEIMAN, M. (2003) *Breaking the drug-crime link*. Boca Raton, FL, The Public Interest. Dostupný z: <http://thepublicinterest.com/archives/2003summer/article2.html>

⁶⁰ INTERNATIONAL NARCOTICS CONTROL BOARD (2014) *Economic Consequences of Drug Abuse*. Chapter I. Strana 3. Dostupný z: www.incb.org/documents/Publications/AnnualReports/AR2013/English/AR_2013_E_Chapter_I.pdf

⁶¹ NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A DROGOVÉ ZÁVISLOSTI (2013) *Situace ve věcech drog v České republice v roce 2012 - Souhrn výroční zprávy*. Zaostřeno na drogy. Vol. 11, Issue 8. Strana 17.

⁶² LEVITT, S. D., VENKATESH, S. A. (2000) *An Economic Analysis of a Drug-Selling Gang's Finances*. Quarterly Journal of Economics. Vol. 115: 755–789. DOI: 10.1162/003353500554908

Nejenže na nelegálním trhu panuje obrovská příjmová nerovnost, ale „chudší“ jedinci musejí také podstupovat vysoké riziko. Autoři výše zmíněné studie zjistili, že za necelé čtyři roky sběru dat byl násilně zabit každý čtvrtý pěšák. Průměrný počet zadržení policií byl za tento časový úsek 5,94 a počet zranění 2,4.⁶³ Lze tedy předpokládat, že nelegální trh s drogami (přinejmenším jeho část spojenou s překupnictvím a pouličním prodejem) budou obsazovat jedinci, kteří jsou relativně méně averzní k riziku a více lhostejní k případným trestům a fyzické újmě.⁶⁴

Dalším podstatným problémem je zapojení dětí do nelegálního obchodu s drogami. Uberto Gatti a kol. se snažili odpovědět na otázku, zda je násilné chování příčinou, důsledkem, nebo nezávislé na členství v dětském drogovém gangu. Z průzkumu realizovaného mezi kanadskými mladíky ve věku 14 - 16 let vyplývá, že je násilné chování důsledkem tohoto členství, přičemž byl zaznamenán podstatný rozdíl mezi pouhým kamarádstvím s delikventními jedinci a samotným členstvím v drogovém gangu.⁶⁵ Prostředí gangu tedy člověka předurčuje k dráze kriminality, jež graduje v pozdějším věku, kdy by za jiných okolností mohli být jedinci více produktivní. Je třeba si uvědomit, že mnoho věcí, jež jsou ve Spojených státech neobvyklé, mohou být v zemích Jižní Ameriky zcela běžné. Problémem analýzy dětských drogových gangů v latinskoamerických zemích je však nedostatečný sběr dat.

Na nelegální obchod s drogami je navázána spousta dalších nelegálních aktivit. Většina z nich souvisí s podstatou financování organizovaného zločinu. Za všechny jmenujme například vyděračství (například ve formě výběru výpalného), které zvyšuje nejistotu v postižené zemi, brzdí rozvoj podnikání, příliv nových investic a celkově ekonomický růst. Rovněž finanční prostředky pocházející z nelegálního podnikání musí být určitým způsobem legalizovány. Toto praní špinavých peněz pocházejících z obchodu s drogami probíhá ve valné většině případů skrze legální aktivitu.⁶⁶ Celková částka, jež byla skrze finanční systém v roce 2009 legalizována, se rovnala 1 % celosvětového HDP.⁶⁷

⁶³ LEVITT, S. D., VENKATESH, S. A. (2000) *An Economic Analysis of a Drug-Selling Gang's Finances*. Quarterly Journal of Economics. Vol. 115: 755–789. Strana 783. DOI: 10.1162/003355300554908

⁶⁴ Panuje zde také podstatný rozdíl mezi typy drog. Zmíněný příklad platí pro prodejce cracku (kokainu). Z podstaty věci vyplývá, že situace bude jiná například při obchodování s marihuanou.

⁶⁵ GATTI, U. a kol. (2005) *Youth gangs, delinquency and drug use: a test of the selection, facilitation, and enhancement hypotheses*. Journal of Child Psychology and Psychiatry. Vol. 46: 1178–1190. DOI: 10.1111/j.1469-7610.2005.00423.x

⁶⁶ UNODC (2009) *Addiction, Crime and Insurgency: The transnational threat of Afghan opium*. Vienna, United Nations Publication. Strana 7. ISBN 978-92-1-130285-1

⁶⁷ UNODC (2011) *Estimating Illicit Financial Flows Resulting from Drug Trafficking and Other Transnational Organized Crimes*. Research Report. Vienna, United Nations Publication. Strana 7. Dostupný z: http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Studies/Illicit_financial_flows_2011_web.pdf

Na tomto místě můžeme konstatovat, že se mnoho aktivit probíhajících na nelegálním trhu vyznačuje společným ukazatelem: neefektivitou. Otázkou efektivity se budeme věnovat také v příští kapitole, a to se zaměřením na politiku regulátora.

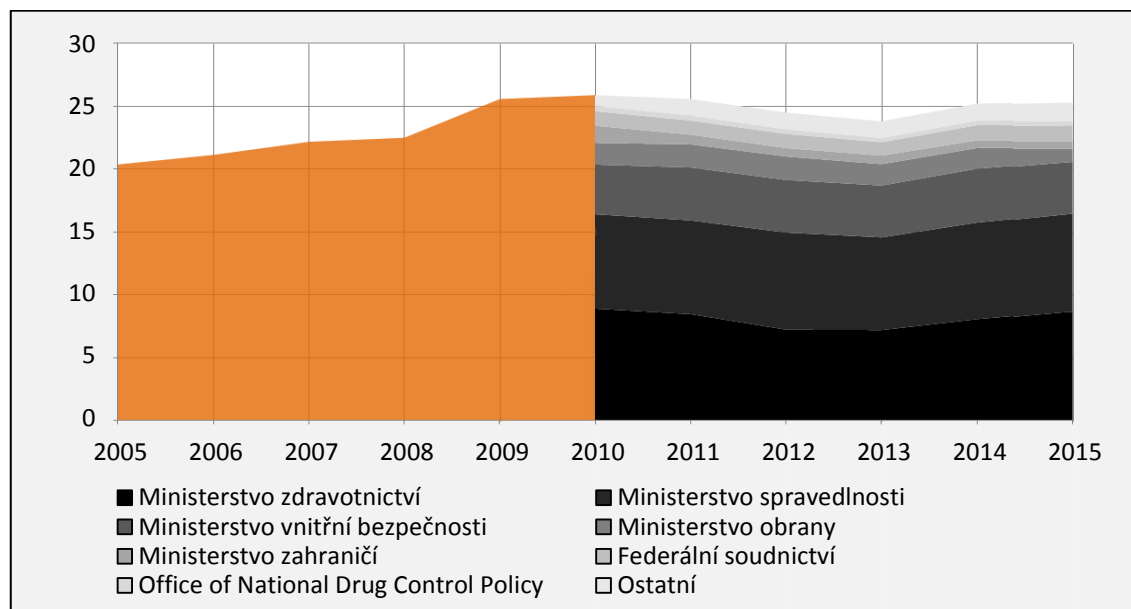
3.2 Makroekonomické důsledky nelegálního trhu

Obchod s drogami rovněž signifikantně brání fiskálnímu růstu a stabilitě odčerpáváním zdrojů od produktivnějších využití. Mezi lety 1981 a 2008 vynaložily Spojené státy na boj proti drogám a léčbu 800 miliard USD.⁶⁸ K tomu je třeba připočíst „neviditelné“ ztráty v podobě poklesu pracovní síly a produktivity. Skutečné náklady budou tedy mnohem vyšší.

Existují náklady, jež jsou čistě záležitostí nelegálního trhu, mezi ně patří především výdaje na omezování nabídky a implicitní náklady ušlých daní a produkce v souvislosti s uvězněním⁶⁹ či úmrtím. Zbylé náklady jsou převážně spojeny s užíváním drog jako takovým a vyskytují se i na trhu legálním, často však v odlišné míře.

Nákladnosti zavedení prohibice jsme se již částečně dotkli v kapitole 2.6. Nyní se na ni podíváme o něco podrobněji. Na následujícím grafu můžeme pozorovat vývoj celkových federálních výdajů Spojených států na protidrogovou politiku.

Graf 10: Vývoj federálních výdajů na protidrogovou politiku v miliardách USD (od roku 2010 jejich rozdělení podle úřadů; 2014 – schválený rozpočet, 2015 – plánovaný rozpočet)

Zdroj: Office of National Drug Control Policy (2014, 2013, 2012, 2011), vlastní úprava

⁶⁸ CHALK, P. (2011) *The Latin American Drug Trade: Scope, Dimensions, Impact, and Response*. RAND Corporation for the United States Air Force. Santa Monica, CA. Strana 47.

⁶⁹ Myšleno uvěznění nikoli z důvodu páčání kriminality pod vlivem drog, ale z důvodu užívání či obchodu s nelegálními látkami. Ztráty plynoucí z prvně zmíněných aktivit vznikají i na trhu legálním.

Od roku 2005 vzrostlo množství prostředků vynaložených na boj proti drogám. Svého maxima výdaje dosáhly v roce 2010 při hodnotě 26 miliard USD. Od tohoto roku můžeme také pozorovat mírný pokles výdajů ministerstva obrany a ministerstva zahraničí. Naopak roste poměr ostatních výdajů, kde nejvyšší položku tvoří náklady ministerstva pro péči o veterány.

Problémem těchto nákladů je skutečnost, že nelze přesně říci, nakolik je jejich vynakládání efektivní. Efektivita je vrcholným kritériem racionality vynakládání prostředků, přičemž se prosazuje hospodárností. Výsledky jejího hodnocení jsou však v případě protidrogové politiky poměrně rozmanité. Na jedné straně stojí studie převážně soukromých, nejčastěji univerzitních institucí, jež počínání vlády z hlediska efektivity kritizují, naopak výzkum státních úřadů tvrdí opak. Studie Kolumbijské univerzity vyčísluje veškeré náklady spojené s užíváním drog a závislostí pro federální, státní a lokální úřady na 468 miliard USD v roce 2005.⁷⁰ Dále tvrdí, že každý dolar vynaložený na boj proti drogám ve skutečnosti přispívá k prevenci a léčbě pouze 1,9 centy, na zamezení pašeráctví je to pouze 0,7 centu. Drtivá většina se ztrácí v nákladech na funkčnost vládních programů. Na dolar vynaložený na prevenci a léčbu připadá zhruba 60 dolarů na krytí důsledků spojených se selháním právě prevence a léčby. Autoři nenalezli zjevnou evidenci, že má taková strategie dopad na rozšířenost užívání návykových látek. Rozložení nákladů je dle této studie hlavním problémem neúspěšnosti vládních programů. Politika zainteresovaných subjektů by se měla posunout od „neefektivního utrácení“ k účelným investicím. Dochází zde k plýtvání penězi daňových poplatníků. Tyto zdroje mohly být použity odlišně, efektivněji.

Naproti tomu státní úřady většinou nemají na zpochybnění efektivity modelů boje proti drogám žádnou motivaci, tudíž tak ani nečiní.⁷¹

Kromě efektivity vynakládání prostředků daňových poplatníků jsou dalším neoddiskutovatelným problémem osoby, jež byly v souvislosti s drogami uvězněny. Uvěznění je význačné svou nákladností; „poslat do vězení“ jednoho recidivistu vyšlo v USA v roce 2010 průměrně na 28 323 dolarů.⁷² V roce 2000 bylo z veřejných rozpočtů vynaloženo přes 9 miliard USD na dopadení a uvěznění osob, jež spáchaly

⁷⁰ NATIONAL CENTER ON ADDICTION AND SUBSTANCE ABUSE AT COLUMBIA UNIVERSITY (2009) *Shoveling Up II: The Impact of Substance Abuse on Federal, State and Local Budgets*. New York, NY, CASA.

⁷¹ E.g. Drug Free Australia (2011), Office of National Drug Control Policy (2012), Kelly (2011)

⁷² KYCKELHAHN, T. (2012) *State Corrections Expenditures, FY 1982-2010*. Washington, DC, US Department of Justice, Bureau of Justice Statistics. NCJ239672. Strana 4. Dostupný z: <http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/scefy8210.pdf>

trestný čin související s drogami.⁷³ Valnou část těchto explicitních nákladů můžeme pozorovat na grafu 10 pod výdaji ministerstva spravedlnosti. Paradoxem je, že dodatečná snaha o důslednost úřadů by vedla jen k dalšímu růstu nákladů. Uvěznění 3,5 miliónu uživatelů kokainu by stálo odhadem 74 miliard USD, přičemž nejsou započítány náklady na vytvoření nových míst ve věznicích. U uživatelů marihuany je tato suma mnohonásobně vyšší.⁷⁴ V 80. letech minulého století započal nárůst počtu uvězněných osob, jenž přetrval do roku 2010. Tato expanze si vyžádala dodatečné výdaje ve formě infrastruktury, platu státních zaměstnanců a administrativy. Od roku 1982 do roku 2012 se zvýšily výdaje státu na tento účel o 427 % bez započítání inflace.⁷⁵

Kromě výše zmíněných nákladů explicitních, nalezneme z pohledu uživatelů také náklady implicitní; ty jsou spojeny především s ušlým daňovým výnosem a se ztrátou produktivity. Celkový ušlý výnos ze zdanění je odvislý od daňových sazeb, které by se stát po legalizaci rozhodl uplatnit. Odhady tohoto výnosu jsou obtížné, protože nelze zjistit přesný vývoj ceny drog a velikost růstu poptávky. Při užití stávajících sazeb, jež jsou uvaleny na alkohol a tabák, by se rovnal 46,7 miliardám amerických dolarů.⁷⁶ Ztráta produktivity reprezentuje práci, jež nikdy nebyla odvedena, ale za předpokladu neexistence trhu s drogami odvedena být mohla. Ztráta vzniká jak v důsledku samotného užívání drog, tak v důsledku uvěznění nebo úmrtí. Ve finále dochází k poklesu výstupu ekonomiky a brzdění jejího růstu.

Ztráta produktivity zahrnuje několik komponentů. Největší její část plyne z trestných činů a následného uvěznění. Dále se jedná o omezení pracovního výkonu, jenž je důsledkem užívání nelegálních drog jako takového, o úmrtí v souvislosti s užitím drog a v neposlední řadě o ztráty spojené s umístěním jedinců do léčebných středisek.⁷⁷

⁷³ BENSON, B. L., RASMUSSEN, D. W. (2000) *The American Drug War: Anatomy of a Futile and Costly Police Action*. Oakland, CA, The Independent Institute. Research Article. Dostupný z: <http://www.independent.org/publications/article.asp?id=323>

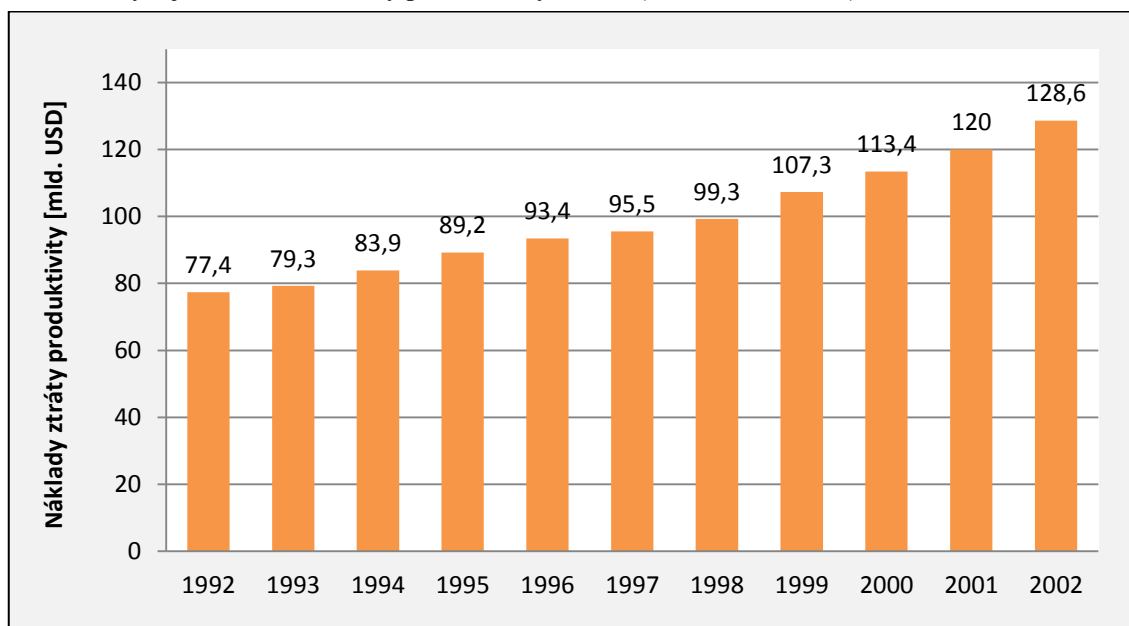
⁷⁴ tamtéž

⁷⁵ NATIONAL ASSOCIATION OF STATE BUDGET OFFICERS (2013) *State Spending for Corrections: Long-Term Trends and Recent Criminal Justice Policy Reforms*. Washington, DC, NCJRS. Strana 4.

⁷⁶ DRUG WAR STATISTICS. [on-line]. *Drug Policy Alliance*. [akt. 4. 4. 2014]. [cit. 8. 5. 2014]. Dostupný z: <http://www.drugpolicy.org/drug-war-statistics>

⁷⁷ NATIONAL DRUG INTELLIGENCE CENTER (2011) *The Economic Impact of Illicit Drug Use on American Society*. Washington, DC, United States Department of Justice. Strana 30. Dostupný z: http://www.simeoneassociates.com/assets/pdfs/SAI_Assessment1.pdf#sthash.p9Li1h1j.LqSv9JsX.dpuf

Graf 11: Vývoj odhadované ztráty produktivity v USA (v miliardách USD)

Zdroj: Office of National Drug Control Policy (2004), vlastní úprava

Velikost nákladů ztráty produktivity v USA dosáhla v roce 2002 téměř 129 miliard dolarů. Celkově zde existuje ztráta zhruba jednoho milionu lidských let, které by mohly být v ekonomice využity, kdyby se tyto osoby nezapletly do zločinů souvisejících s drogami.⁷⁸ Svou roli hraje také vysoký počet úmrtí; v roce 2010 zemřelo v USA v souvislosti s užitím drog 40 393 lidí.⁷⁹ Ztráta potenciálně vytvořeného produktu je v případě jednoho úmrtí odhadována na jeden milion dolarů.⁸⁰ Z hlediska vývoje pozorujeme neustálý růst nákladů ztráty produktivity, který mezi lety 1992 až 2002 činil průměrně 5,2 % ročně. Tento růst je o procento vyšší, než kombinace růstu populace (zhruba 1 % ročně) a růstu mezd (přibližně 3,1 %).⁸¹

Je vhodné si však uvědomit, že některé z těchto nákladů by vznikaly i na trhu legálním: jedná se o ty, které souvisejí s užíváním drog jako takovým, nikoli s typem trhu.⁸² Náklady na trhu legálním jsou rovněž enormní. Užívání alkoholu v zemích s vyššími a středními příjmy vede k nákladům na prevenci, léčbu, prosazování práva a

⁷⁸ OFFICE OF NATIONAL DRUG CONTROL POLICY (2004) *The Economic Costs of Drug Abuse in the United States 1992-2002*. Washington, DC, Executive Office of the President. Strana x. Dostupný z: https://www.ncjrs.gov/ondcppubs/publications/pdf/economic_costs.pdf

⁷⁹ DRUG-RELATED DEATHS [on-line]. *UNODC.org*. [akt. 15. 9. 2013]. [cit. 3. 4. 2014]. Dostupný z: <http://www.unodc.org/wdr/en/maps-and-graphs.html>

⁸⁰ Ztráty kvůli úmrtí se rovnají současné diskontované hodnotě ztrát produktivity. Hodnota 1 milion USD na úmrtí je vypočítána při 3% diskontní míře. Zdroj: Office of National Drug Control Policy (2004), strana xi

⁸¹ OFFICE OF NATIONAL DRUG CONTROL POLICY (2004) *The Economic Costs of Drug Abuse in the United States 1992-2002*. Washington, DC, Executive Office of the President. Strana x. Dostupný z: https://www.ncjrs.gov/ondcppubs/publications/pdf/economic_costs.pdf

⁸² Například: Uvěznění z důvodu kriminality pod vlivem drog není spojeno s typem trhu, naproti tomu uvěznění plynoucí s porušení zákazu obchodování s drogami je spojeno s trhem nelegálním.

ušlou produktivitu ve výši přibližně 1 - 3 % HDP.⁸³ Konkrétně v zemích původní EU15 to bylo v roce 2003 1,3 % hrubého domácího produktu.⁸⁴

3.3 Problémy korelující s existencí nelegálního trhu

V přechozích kapitolách jsme viděli, že vytrhnout obchod s drogami z kontextu celého nelegálního trhu je nanejvýš problematické. V některých situacích je dokonce obtížné určit kauzální vztah. V této kapitole se zaměříme na některé „problémy“, jež s existencí nelegálního trhu s drogami korelují.

Richard Wilkinson s Kate Pickettovou ukazují, že existuje pozitivní korelace mezi užíváním nelegálních drog a příjmovou nerovností v dané zemi.⁸⁵ Konzumaci nelegálních drog popisuje index, který sestává z dat o užívání opiátů, kokainu, marihuany, extáze a amfetaminů, přičemž každé z těchto kategorií je přidělena stejná váha. Na pravé straně grafu 12 můžeme pozorovat země jako USA, Spojené Království nebo Nový Zéland, ve kterých je rozšířeno užívání drog a existuje vysoká příjmová nerovnost. Na opačné straně spektra nalezneme především severoevropské země.

Graf 12: Korelace mezi užíváním nelegálních drog a příjmovou nerovností

Zdroj: Wilkinson, R. G., Pickett, K. E. (2010)

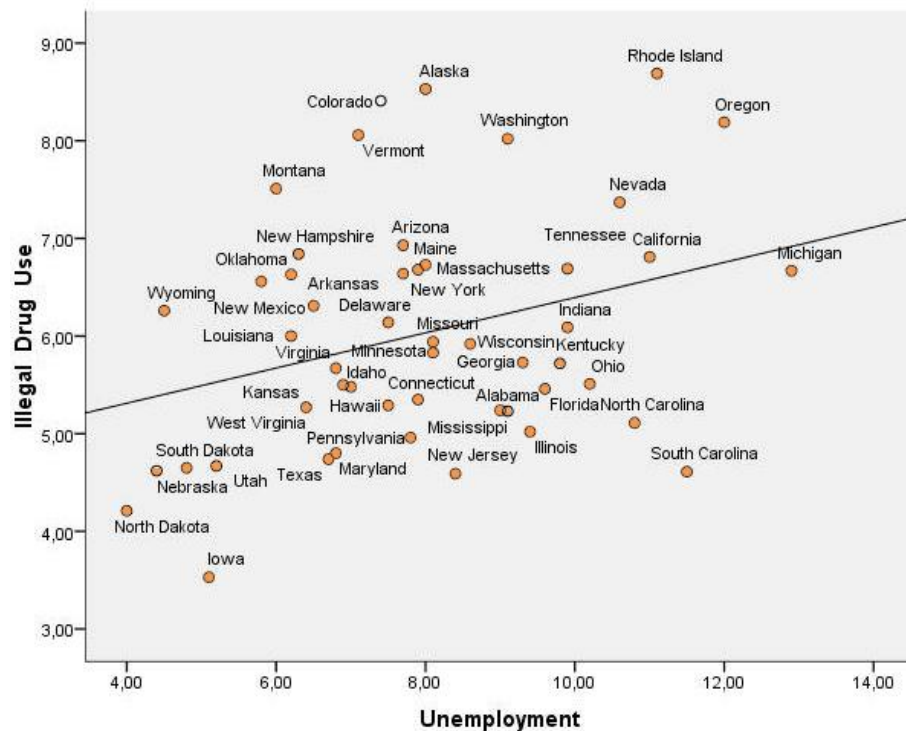
⁸³ REHM, J. a kol. (2009). *Alcohol and Global Health 1: Global burden of disease and injury and economic cost attributable to alcohol use and alcohol-use disorders*. The Lancet. Vol. 373, Issue 9682: 2223-33. doi: 10.1016/S0140-6736(09)60746-7

⁸⁴ ANDERSON, P., BAUMBERG, B. (2006) *Alcohol in Europe: A public health perspective*. A report for the European Commission. London, Institute of Alcohol Studies. Dostupný z: http://ec.europa.eu/health/archive/ph_determinants/life_style/alcohol/documents/alcohol_europe_en.pdf

⁸⁵ WILKINSON, R. G., PICKETT, K. E. (2010) *The spirit level: Why Greater Equality Makes Societies Stronger*. New York, NY, Bloomsbury Press. Strana 64. ISBN: 978-1-60819-170-3

Další pozitivní korelaci, tentokrát mezi užíváním nelegálních drog a nezaměstnaností v amerických státech, nalezneme v práci Richarda Floridy. Výsledný korelační koeficient 0,31 ukazuje na relativně slabou korelaci na 5% hladině významnosti.

Graf 13: Korelace mezi užíváním nelegálních drog a nezaměstnaností v amerických státech

Zdroj: Florida, R. (2009)

Další korelace, na kterou se zaměříme podrobněji, se soustředí na vztah mezi produkcí listů koky, jež slouží jako hlavní zdroj pro výrobu kokainu, a nezaměstnaností v Kolumbii - v zemi, jejíž produkce byla v roce 2008 nejvyšší ze zemí Jižní Ameriky.⁸⁶ Data o produkci listů koky poskytl Úřad pro drogy a kriminalitu (UNODC), úroveň nezaměstnanosti vyplývá z dat Mezinárodního měnového fondu (IMF). Shromažďování těchto dat je však komplikované kvůli politickým zájmům a nemusí vždy korespondovat s realitou.

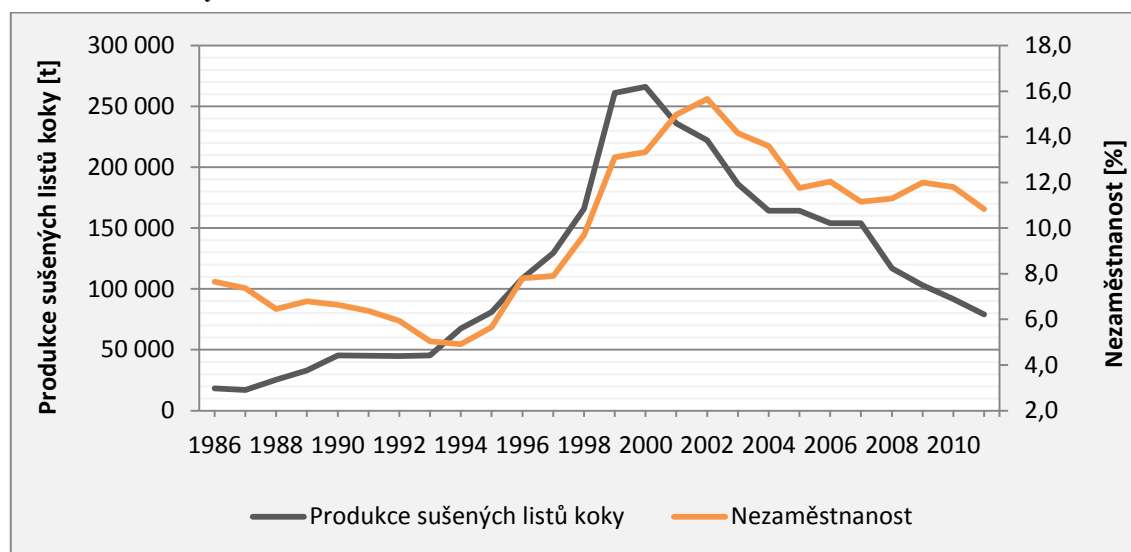
Korelační koeficient mezi nezaměstnaností a produkcí koky za sledované období mezi lety 1986 - 2011 (počet pozorování 26) v Kolumbii vyšel 0,8344 na 5% hladině významnosti, což ukazuje na silnou korelaci. Výstup ze statistického systému Gretl můžeme sledovat na následujícím obrázku:

⁸⁶ UNODC. (2009) *World Drug Report 2009*. Vienna, United Nations Publication. 314 s. Strana 64. ISBN: 978-92-1-148240-9

Korelační koeficienty, za použití pozorování 1 - 26 5% kritická hodnota (oboustranná) = 0,3882 pro n = 26			
Produkce_	Nezaměstnanost		
listu_koky			
1,0000	0,8344	Produkce_listu	
		_koky	
	1,0000	Nezaměstnanost	

Porovnání vývoje těchto proměnných je dostupné na grafu 14.

Graf 14: Porovnání vývoje produkce sušených listů koky (v tunách) a nezaměstnanosti v Kolumbii mezi lety 1986 až 2011

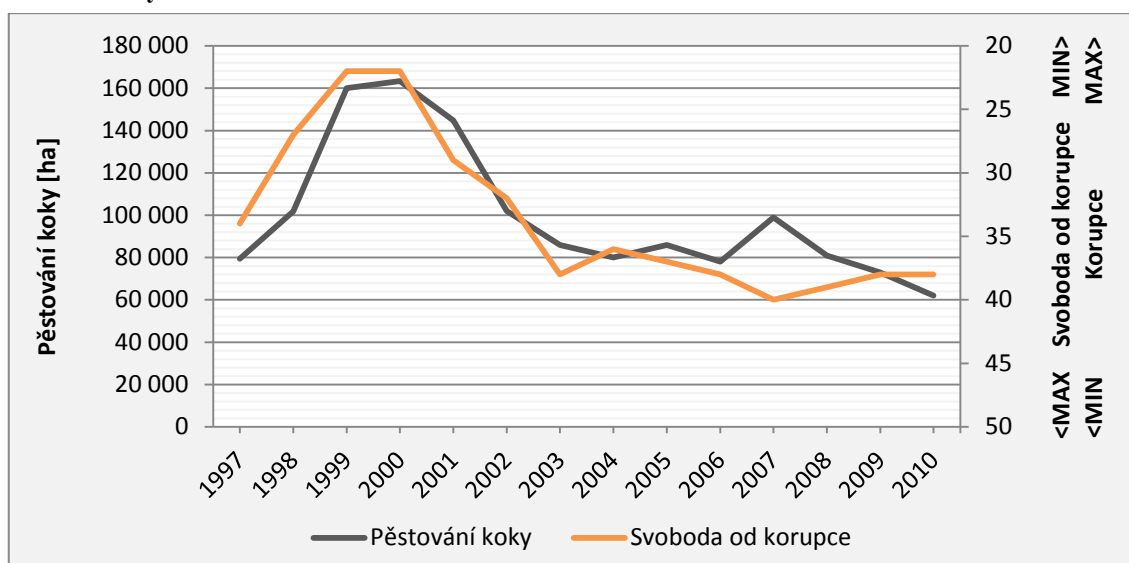

Zdroj: UNODC (1999, 2000, 2006, 2010, 2013), IMF (2012)

Může zaměstnání způsobit nezaměstnanost? Toto z uvedeného příkladu bohužel nevyčteme, neboť prostá regresní analýza nám neřekne nic o směru vztahu. Je rovněž nutné konstatovat, že do výše naznačeného vývoje vstupuje mnoho dalších proměnných. Podstatným zjištěním však je, že tyto dvě proměnné spolu v dané zemi za uvedené období relativně úzce souvisí.

Korupce negativně ovlivňuje celou společnost. Jakým způsobem se vyvíjela svoboda od korupce a pěstování koky mezi lety 1997 až 2010 v Kolumbii je možno vidět na grafu 15. Data o korupci jsou čerpána z Indexu ekonomické svobody, jenž je každoročně publikován Heritage Foundation, údaje o úrovni pěstování koky poskytl opět UNODC.

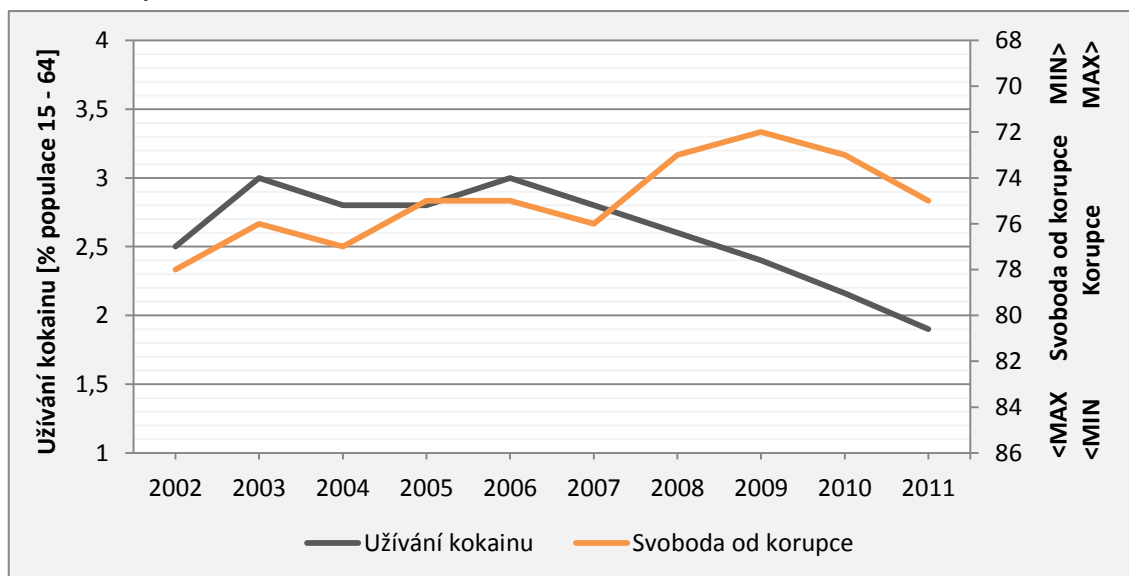
Graf 15: Porovnání vývoje pěstování koky (v hektarech) a svobody od korupce v Kolumbii mezi lety 1997 až 2010

Zdroj: UNODC (2010, 2013), The Heritage Foundation (2014)

Je podstatné zmínit, že ze zvýšeného objemu pěstovaných rostlin nemusí vyplývat zvýšená konzumace v dané zemi.⁸⁷ Jelikož však velké množství kokainu putuje z Kolumbie do USA⁸⁸, zaměříme se na vývoj užívání kokainu a svobody od korupce ve Spojených státech. Na grafu 16 můžeme pozorovat tento vývoj mezi lety

Graf 16: Porovnání vývoje užívání kokainu u populace 15 – 64 a svobody od korupce v USA mezi lety 2002 až 2011

Zdroj: UNODC (2004 – 2013), The Heritage Foundation (2014)

⁸⁷ Tuto teorii se podařilo potvrdit v zemích Laos, Barma, Thajsko a Pakistan. Zdroj: TULLIS, F. L. (1995) *Unintended Consequences: Illegal Drugs and Drug Policies in Nine Countries*. Boulder, CO, Lynne Rienner Publishers, Inc. 229 s. Strana 59. ISBN 1-55587-549-1

⁸⁸ UNODC. (2010) *World Drug Report 2010*. Vienna, United Nations Publication. 313 s. Strana 70. ISBN: 978-92-1-148256-0

2002 až 2011. Téměř ve všech obdobích lze mezi těmito proměnnými sledovat podobný trend, výjimku tvoří roky 2008 a 2009, což lze nejspíš přičíst na vrub poklesu svobody od korupce v době americké hypoteční krize a následné světové finanční krize.

3.4 Pozitivní důsledky prohibice

Argumenty regulátora obhajující prohibici jsme probrali ve druhé kapitole. Rovněž jsme si ukázali, že některé z nich jsou přinejmenším rozporuplné, zatímco jiné opodstatněné. Za nejpodstatnější důvod (a zároveň také pozitivní důsledek) zavedení prohibice můžeme považovat pokles počtu uživatelů. K tomu dochází prostřednictvím růstu cen a samotného ilegálního statutu obchodovaného zboží.

Jak už bylo dříve řečeno, cena kokainu je na nelegálním trhu dvakrát až čtyřikrát vyšší a cena heroinu je vyšší přibližně 6 až 19 krát.⁸⁹ Na legálním trhu jsou navíc nižší transakční náklady. Vyhledání prodejce je snazší a rizika spojená se samotným uzavřením obchodu a s kvalitou produktu jsou nižší. Rovněž lze předpokládat, že určitá skupina potenciálních uživatelů nelegální drogy nevyhledává kvůli samotnému statutu ilegality. Z těchto důvodů by v případě legalizace došlo minimálně v krátkém období k růstu počtu uživatelů.

MacCoun a Reuter ukazují vliv „legalizace“ marihuany a vznik „coffee shopů“ v Nizozemsku na její spotřebu mezi jedinci ve věku 18 – 20, tedy skupinou, u níž je očekáván nejvyšší nárůst. Mezi lety 1984 až 1996 se konzumace zvýšila z 8,5 % na 18,5 %.^{90, 91} Na druhou stranu v roce 2005 byla konzumace ve věkové skupině 15 – 24 „pouze“ 5,3 %.⁹² V současné době (více než 30 let od legalizace) je rozšířenost užití marihuany (mezi občany ve věku 15 – 64 let) v Nizozemsku jen lehce nad průměrem zemí EU. Na tomto místě se rovněž sluší poznamenat, že růst počtu uživatelů v případě legalizace jiných, větší závislost způsobujících drog by byl pravděpodobně z důvodu jejich účinků podstatně nižší.

⁸⁹ MIRON, J. A. (2003) *The Effect of Drug Prohibition on Drug Prices: Evidence from the Markets for Cocaine and Heroin*. Review of Economics and Statistics. Vol. 85, No. 3: 522-530.

⁹⁰ Jedná se o konzumaci v uplynulých třiceti dnech (v tabulce 4 je uvedena konzumace za poslední rok). Pro porovnání v Norsku nebo USA se mezi stejnou věkovou skupinou v daném období konzumace mírně snižovala.

⁹¹ MACCOUN, R. J., REUTER, P. (1997) *Drug War Heresies*. Cambridge University Press. Boston, MA

⁹² LAST 30 DAYS PREVALENCE OF DRUG USE. [on-line]. EMCDDA. [akt. 19. 9. 2010]. [cit. 8. 5. 2014]. Table GPS-3. Part iii. Dostupný z: <http://www.emcdda.europa.eu/stats10/gpstab3c>

Tabulka 4: Roční rozšířenost užití marihuany v roce 2009 v Nizozemsku a vybraných zemích

	Nizozemsko	USA	UK	Česká republika	průměr EU
Populace 15 - 64	7 %	14 %	6,8 %	9,7 %	6,8 %
Mladiství 15 - 16	15 %	26,7 %	21,2 %	35,4 %	14 %

Zdroj: UNODC (2013), EMCDDA (2010), ESPAD (2009), vlastní úprava

Souvisejícím pozitivním důsledkem prohibice je nižší kriminalita na straně uživatelů drog. V návaznosti na jejich nižší počet dochází k poklesu trestných činů jak pod vlivem drogy, tak pro její zaopatření.⁹³

Problémem případné legalizace by byl také růst dostupnosti drog pro mladistvé. Drtivá většina společnosti se shodne na omezení dostupnosti drog pro tuto skupinu. Je tomu ať už z důvodu jisté nezralosti v rozhodování, či vyšší fyzické újmy v nižším věku. I pokud by do určité věkové hranice užívání drog zůstalo nelegální, lze očekávat růst mladistvých konzumentů. S růstem celkové dostupnosti drog a počtu „dospělých“ uživatelů by logicky rostl také počet možností jak si drogu zaopatřit. Porovnání rozšířenosti užívání marihuany v Nizozemsku, kde je její dostupnost pro mladistvé relativně vyšší, a ostatních vybraných zemí, ve kterých je uplatňována prohibice, jsme mohli pozorovat v tabulce 4.

⁹³ Na druhou stranu nelegální trh vytváří, jak už bylo zmíněno, vysoký nárůst kriminality na straně subjektů nabídky. Dochází k rozšíření organizovaného zločinu a budování neoficiálních mocenských struktur.

4. Konstatování vhodnosti vládních politik

Ve všem je nějaké ponaučení, jen ho musíte umět najít.

Lewis Carroll

Ačkoli prohibiční politika nejspíš vede k poklesu uživatelů drog a určitým způsobem přispívá k potírání trhu s drogami, na vrub jí lze přičíst velké množství sociálních problémů.

V této kapitole si sumarizujeme základní přínosy a negativní dopady regulačních politik a konfrontujeme je s důsledky legalizace. Z důvodu nedostatku zkušeností se samotnou legalizací se však budeme pohybovat na relativně hypotetické rovině. V závěru kapitoly si přiblížíme subjektivní náhled autora na danou problematiku.

4.1 Porovnání přístupů k regulacím

Největší přínos prohibice můžeme spatřit v omezení počtu uživatelů. Na příkladu Nizozemska jsme viděli, že „legalizace“ zvýšila jejich počet. Na druhou stranu z dlouhodobého hlediska se počet nizozemských uživatelů marihuany nijak nevymyká evropskému průměru. Tyto výsledky však mohou být poměrně zavádějící. Místní trh s marihuanou bývá nazýván přívlastkem legalizovaný, vhodnější je název silně regulovaný.⁹⁴ Po legalizaci nijak výrazně neklesla cena drogy, a tudíž nárůst uživatelů nebyl tolik markantní, jak by se dalo předpokládat v případě trhu neregulovaného. Zajímavý bude rovněž vývoj v amerických státech Colorado a Washington, které nedávno přistoupily k legalizaci marihuany pro rekreační užití. K analýze dopadů tohoto kroku je bohužel příliš brzy.

Podobnou situaci (jen z opačného pohledu) můžeme pozorovat na příkladu americké alkoholové prohibice z 20. let 20. století. Po jejím uvalení skokově poklesla konzumace alkoholu, aby se do dvou let vrátila zpět na původní úroveň.⁹⁵ Tento časový úsek můžeme nazvat jako dobu potřebnou k rozvoji nelegálního trhu.

Dva výše zmíněné příklady však nelze vztáhnout na všechny typy drog. Rozšíření a tradice alkoholu je obrovská, škodlivost a návykovost marihuany je

⁹⁴ George Yacoubian jmenuje pět regulací: 1.) zákaz prodeje více než pěti gramů na osobu denně, 2.) zákaz prodeje tvrdých drog (extáze, kokain, heroin,...), 3.) zákaz propagace, 4.) zákaz výtržností a nepřipustného jednání, 5.) zákaz prodeje mladistvým. Zdroj: YACOUBIAN, G. S. (2007) *Assessing the Relationship between Marijuana Availability and Marijuana use: A Legal and Sociological Comparison between the United States and the Netherlands*. Journal of Alcohol and Drug Education. Vol. 51, No. 4: 17-34

⁹⁵ THORNTON, M. (1991) *Alcohol Prohibition Was a Failure*. The Cato Institute. Cato Policy Analysis No. 157. Figure 1. Dostupný z: <http://www.cato.org/pubs/pas/pa-157.html>

relativně nízká (viz graf 4 a 5). Mluvit o dopadech legalizace „tvrdých“ drog typu heroinu či metamfetaminu je nanejvýš problematické, jelikož s ní nemáme zkušenosti. U těchto drog lze předpokládat nižší nárůst stálých uživatelů. Důvodem je vyšší újma a riziko působící na redukci počtu uživatelů; vytváření závislosti vede k jejich stálosti.

Legalizace rovněž vede ke zvýšení dostupnosti drog pro nezletilé, popř. mladistvé, prostřednictvím růstu nabídky pro „dospělé“. Na příkladu Nizozemska jsme však viděli, že v dlouhém období je jejich počet takřka shodný s průměrem EU. Opět není možné tuto situaci zobecňovat, u tvrdých drog by nejspíš došlo k podobným změnám jako u dospělých uživatelů.

Velmi podstatným znakem obchodu s drogami je kriminalita. Ta se na tomto trhu vyskytuje ve třech formách: kriminalita subjektů poptávky spojená s deviantním chováním pod vlivem návykových látek, kriminalita subjektů poptávky v souvislosti se snahou o obstarání návykových látek a kriminalita subjektů nabídky. První dvě formy, kterými se budeme nyní zabývat a které mohou nastat také současně, se vyskytují na trhu s drogami nezávisle na jeho legalitě. Častá argumentace zastánců prohibice zní, že by po legalizaci společně s růstem uživatelů rostla také jejich celková kriminalita. Její absolutní výše (měřená nejčastěji počtem trestných činů pod vlivem nebo za motivem získání drog) je závislá jak na typu drogy, tak na vývoji počtu uživatelů. Lze předpokládat, že legalizace marihuany nevyvolá stejnou změnu kriminality v přepočtu na uživatele jako legalizace heroinu. Rovněž můžeme říci, že vývoj její výše bude nejspíš kopírovat vývoj počtu uživatelů: po legalizaci by nejspíš došlo ke skokovému nárůstu kriminality na straně uživatelů, v dlouhém období k jejímu celkovému snížení.

Ačkoliv prohibiční politika určitým způsobem přispívá k potlačení obchodu s nelegálními drogami, podílí se rovněž na mnoha negativních záležitostech: korupci, ozbrojování, potlačení lidských práv a svobody jednotlivce a mnoha dalších.

Na předchozích řádcích jsme zmínili, že kriminalita subjektů poptávky vzniká nezávisle na typu trhu; jinak je tomu u subjektů nabídky. Zde se deviantní chování vyskytuje především u výrobců a překupníků drog. Tažnou silou je zde snaha o dosahování zisku. Jelikož jsme zmínili, že nelegální trh s drogami obsahují jedinci, kteří jsou relativně méně averzní k riziku, a zároveň jsou zde práva takřka nevymahatelná, vysoká kriminalita je jen logický důsledek. Na legálním trhu s drogami se kriminalita na straně nabídky téměř nevyskytuje, respektive je podobná jako u jiných legálních firem. Jako názorný příklad nám opět může posloužit americká alkoholová prohibice. Po jejím uvalení nejprve počet vražd v přepočtu na obyvatele klesl, posléze

začal prudce růst. Svého vrcholu dosáhl v roce 1933 při hodnotě o zhruba 50 % vyšší, než v době před prohibicí. Po jejím ukončení v témže roce začala tato míra opět znatelně klesat.⁹⁶

Zvýšená míra úmrtnosti je dalším negativním důsledkem nelegálního trhu. Dochází k ní především v souvislosti s drogovými gangy⁹⁷ a nejasnou kvalitou kupovaného zboží, což jsou záležitosti na legálním trhu minimalizované. Ostatní příčiny smrti (jako například sebevraždy či nehody) jsou na kvalitě nezávislé a docházelo by k nim i na legálních trzích.⁹⁸

Implicitní náklady prohibice jsou spojeny s ušlým daňovým výnosem a ušlým produktem kvůli úmrtím a uvězněním. Opět si můžeme pomoci americkou alkoholovou prohibicí: před jejím uvalením bylo na federální úrovni odsouzeno zhruba 4 000 jedinců, před jejím skončením jich bylo 26 589, což znamená nárůst o 561 %. Populace ve federálních věznicích vzrostla o 366 %.⁹⁹ Justiční náklady a náklady na omezování nabídky drog jsou další z nákladů (tentokrát explicitních), jejichž úroveň by na legálním trhu byla podstatně nižší, respektive by nevznikaly vůbec.

Pokud celou záležitost sumarizujeme, legalizace trhu s drogami by měla pravděpodobně následující důsledky:

- významný růst uživatelů drog způsobujících nižší újmu a závislost v krátkém období (nejznatelnější nárůst v kategorii uživatelů 15 - 24 let),
- růst uživatelů drog způsobujících vyšší újmu a závislost v krátkém období,
- stabilizace a pokles uživatelů drog v dlouhém období,
- růst/pokles kriminality strany poptávky v závislosti na vývoji počtu uživatelů,
- významný pokles kriminality strany nabídky,
- pokles korupce,
- růst svobody jednotlivce,
- pokles ušlého produktu v souvislosti se ztrátou produktivity,
- významný růst daňového výnosu státu,
- pokles výdajů státu s pochybnou efektivitou.

⁹⁶ THORNTON, M. (1991) *Alcohol Prohibition Was a Failure*. The Cato Institute. Cato Policy Analysis No. 157. Figure 4. Dostupný z: <http://www.cato.org/pubs/pas/pa-157.html>

⁹⁷ Například jen v roce 2010 se počet obětí drogové války v Mexiku vyšplhal na 15 273. Zdroj: MEXIKO: VÁLKA BEZ VÍTĚZE. [on-line]. *Legalizace*. [akt. 2. 11. 2011]. [cit. 10. 5. 2014]. Dostupný z: <http://www.magazin-legalizace.cz/cs/articles/detail/205-mexiko-valka-bez-viteze>

⁹⁸ DRUG FREE AUSTRALIA (2011) *Drug Free Australia's Arguments Against Drug Legalisation*. Broadview, SA. Strana 3. Dostupný z: http://www.drugfree.org.au/fileadmin/Media/Global/Taskforce_Arguments_for_Prohibition.pdf

⁹⁹ THORNTON, M. (1991) *Alcohol Prohibition Was a Failure*. The Cato Institute. Cato Policy Analysis No. 157. Dostupný z: <http://www.cato.org/pubs/pas/pa-157.html>

4.2 Mezi cestami: názor autora k dané problematice

Úplná legalizace a prohibice jsou dvě krajní cesty v oblasti vládních intervencí na trhu s drogami. Obě dvě jsou přímočaré, snadné k pochopení a nabízejí údajná řešení drogového problému. Na cestě prohibice nalezneme společnost bez svobody, jež byla ovládnuta regulacemi a byrokracií. Ani druhá, liberální cesta, však není optimální. Legalizací zapříčiněný výrazný pokles cen drog a s ní související podstatný nárůst uživatelů se projeví v úpadku celé společnosti. Pokud chceme k celé záležitosti přistupovat pragmaticky, musíme se pohybovat mezi těmito dvěma cestami.

Na základě výše zmíněných údajů může být za racionální řešení považován trh legalizovaný, do jisté míry však regulovaný. Největším problémem je nalézt úroveň a formu této regulace.

S cílem zabránit výraznému nárůstu uživatelů je možné cenu nově legálních drog regulovat až do její původní výše, zároveň si však musíme uvědomit, že každé její zvýšení vede ke zpětnému vzniku nelegálního trhu. Celý tento proces spočívá v hledání „optimální“ ceny pro jednotlivé lokální trhy s konkrétní drogou. Při této ceně je růst uživatelů kontrolován a nelegální trh silně omezen.

Nárůst uživatelů je „vykoupen“ daňovým výnosem státu. Tento výnos může být použit na prevenci a léčbu drogově závislých, což by v dlouhém období vedlo k poklesu uživatelů. Washingtonský státní institut pro veřejnou politiku (WSIPP) zkoumal, na kolik je léčba drogově závislých nákladově efektivní oproti uvěznění nebo jiným represivním metodám. Výsledky jasně hovoří pro léčbu; každý dolar na ni vynaložený se vrátí zhruba devatenáctkrát v podobě výnosů pro společnost.¹⁰⁰

S postupným poklesem uživatelů, ke kterému díky prevenci a léčbě dochází, můžeme přistoupit k pozvolné deregulaci. Teoreticky lze pokračovat až do toho stavu, kdy nebude vynakládání prostředků na prevenci a léčbu efektivní. Cílem je mimo jiné snížení vlivu nelegálního drogového průmyslu a komerčních subjektů (farmaceutického průmyslu).

Z důvodu odlišných socioekonomických podmínek a historických souvislostí je nutno k této problematice přistupovat pro každý stát odlišně. Rovněž jednotlivé typy drog nelze sloučit do jednoho celku, musí být řešeny separovaně.

¹⁰⁰ JUSTICE POLICY INSTITUTE (2008) *Substance Abuse Treatment and Public Safety*. Washington, DC. Strana 2. Dostupný z: http://www.justicepolicy.org/images/upload/08_01_REP_DrugTx_AC-PS.pdf

Z pohledu státu vyvstává při uvalení legalizace několik problémů. Prvně může být tento akt interpretován jako schválení užívání drog. Taková interpretace je však mylná; tyto zákony zde nejsou proto, aby vysílaly signály, nýbrž aby zabránily kriminalitě.¹⁰¹ Další problém plyne ze samotné cílové funkce politika. Ten legalizací ztrácí podporu jak zájmových skupin zapojených do nelegálního trhu, tak spotřebitelů.¹⁰²

Největším problémem legalizace je nelezení její vhodné formy a opuštění společenských předsudků. Překonání zaujatosti nám pomůže vytvořit cestu novou, směřující k ekonomickému růstu, bezpečnosti a stabilitě.

¹⁰¹ Podle předešlé logiky bychom mohli stejně interpretovat povolení hracích automatů: stát schvaluje gamblerství; nebo povolení užívání alkoholu: stát schvaluje alkoholismus.

¹⁰² Dle průzkumu z roku 1998 bylo 82 % Američanů proti legalizaci drog způsobujících vyšší újmu a závislost (heroin, kokain). O rok později se jich 69 % postavilo proti legalizaci marihuany. Stejný průzkum o deset let později sice ukázal, že je stále nadpoloviční většina (54 %) dotázaných proti legalizaci marihuany, výsledek však ukazuje na jakési „uvolnění společenských předsudků“. V roce 2007 se v Austrálii vyjádřilo 95 % širší veřejnosti proti legalizaci heroinu, kokainu a amfetaminů, legalizaci marihuany nepodpořilo 79 % dotázaných. Zdroj USA: McCaffrey, B. R. (1999) *The Drug Legalization Movement in America*. Testimony of Barry R. McCaffrey; SAAD, L. (2009) *U.S. Support for Legalizing Marijuana Reaches New High*. Princeton, NJ, Gallup. Dostupný z: <http://www.gallup.com/poll/123728/u.s.-support-legalizing-marijuana-reaches-new-high.aspx>; Zdroj Austrálie: AUSTRALIAN INSTITUTE OF HEALTH AND WELFARE (2008) *2007 National Drug Strategy Household Survey - First Results*. Drug Statistics Series. No. 20. Canberra, AIHW.

Závěr

Drogová problematika je z národohospodářského hlediska velmi podstatná záležitost. Přístup k ní citelně ovlivňuje ekonomické a sociální podmínky v dané zemi.

V teoretické části jsem zformuloval základní poznatky o drogových trzích a aktérech na nich působících. Mezi nejdůležitější výstupy této části patří popis elasticity poptávky po drogách s přihlédnutím k teorii racionální závislosti Garyho Beckera a popis rozhodování aktérů strany nabídky na nelegálním trhu. Dále jsem ukázal, jakým způsobem reaguje poptávka a nabídka na prohibiční politiky a co způsobuje růst cen a změny produktu na nelegálním trhu. V neposlední řadě jsem za pomoci Stiegler-Peltzmanova modelu analyzoval chování regulátora pod vlivem zájmových skupin s ohledem na jeho cílovou funkci.

V praktické části jsem nejprve přiblížil argumenty regulátora ohledně obhajoby prohibice a konfrontoval je s kritikou. Následně jsem analyzoval ekonomické a společenské důsledky těchto prohibičních politik, přičemž jsem za pomoci kvantitativní analýzy dosáhl vyčíslení explicitních a implicitních nákladů prohibice v USA. Posléze jsem porovnal tyto dopady s pravděpodobnými důsledky legalizace, mezi které patří především prvotní nárůst počtu uživatelů (v závislosti na státních výdajích jejich následný pokles), neurčitý vývoj kriminality strany poptávky (v závislosti na pohybu počtu uživatelů), pokles kriminality strany nabídky, pokles korupce, růst svobody jednotlivce, růst daňového výnosu státu a pokles státních výdajů na omezování trhu s drogami. Na základě tohoto porovnání jsem podal obecné doporučení vládních politik.

Rovněž jsem bez hledání příčinné souvislosti ukázal na „problémy“, jež s nelegální produkcí a konzumací drog souvisejí. Vysoká míra korelace byla zjištěna mezi užíváním nelegálních drog a příjmovou nerovností ve vyspělých státech, produkcí sušených listů koky a nezaměstnaností v Kolumbii a také mezi pěstováním koky a korupcí rovněž v Kolumbii.

V celé práci (vyjma poslední subkapitoly) jsem se snažil dodržet pozitivní přístup.

Cílem práce bylo analyzovat důsledky existence nelegálního trhu a konstatovat vhodnost vládních politik, jež ke vzniku tohoto trhu vedou. Dle mého názoru se mi tento cíl za pomoci výše zmíněných metod kvantitativní analýzy a srovnávání podařilo naplnit. Výsledkem práce je zjištění, že jak legalizace, tak prohibice mají své negativní

socioekonomické dopady. V krátkém období je dle mého názoru ideálním řešením trh legalizovaný, který však podléhá takové regulaci, jež vede k vytvoření „optimální“ ceny, při níž je kontrolován nárůst počtu uživatelů, a zároveň omezen nelegální trh. V dlouhém období se jako ideální řešení jeví trh legální, na kterém je za pomoci daňového výnosu investovaného do prevence a léčby dosaženo vysoce omezeného počtu uživatelů. Cílem legalizace je redukce negativních důsledků nelegálního trhu, tzn. především vlivu šéfů drogového průmyslu a farmaceutických firem. Dospět k tomuto závěru se mi podařilo za pomoci porovnání důsledků nelegálního trhu s pravděpodobnými dopady legalizace.

Mezi největší přínosy práce patří analýza problémů plynoucích z existence nelegálního trhu (respektive korelujících s jeho existencí), jejich porovnání s pravděpodobnými dopady legalizace a navržení způsobu regulace.

Za největší přínos pro autora považuji pochopení drogové problematiky v širším kontextu.

Mezi slabší stránky práce patří především formulace hypotetických, „tvrdými“ daty nepodložených dopadů legalizace z důvodu nedostatku zkušeností. Dále se jedná o (ne)relevantnost dat vyplývající ze samotné podstaty stínové ekonomiky, a také jejich nedostatečný sběr v zemích Jižní Ameriky (při porovnání s USA také v ČR). Za jistý problém (i přes snahu o jeho omezení) můžeme považovat sloučení jednotlivých typů drog do jednoho celku v určitých pasážích práce. Jako slabé místo se také jeví nedostatečně hluboká analýza, jež je zapříčiněna charakterem a rozsahem práce.

Šíře zvoleného tématu skýtá velký prostor pro obohacení práce. Jednou z možností je hlubší rozbor ekonomických přístupů k regulacím či případových studií (legalizace marihuany v Nizozemsku, alkoholová prohibice v USA). Obohatit práci je možné rovněž popisem účinků jednotlivých typů drog, či zpracováním přesné formy legalizace pro ČR při možné inspiraci nizozemským modelem. Zajímavým obohacením by byla také hlubší analýza vývoje drogového průmyslu v Kolumbii kolem roku 1993, tedy po smrti Pabla Escobara a rozpadu Medelínského kartelu.

Seznam zdrojů

AKERLOF, G. A. (1970) *The Market for "Lemons": Quality Uncertainty and the Market Mechanism*. The Quarterly Journal of Economics. Vol. 84, No. 3: 488-500.

ALKOHOL, CIGARETY A BENZÍN: PILÍŘE STÁTNÍHO ROZPOČTU. [on-line]. *Finance.cz*. [akt. 4. 10. 2010]. [cit. 13. 4. 2014]. Dostupný z: <http://www.finance.cz/zpravy/finance/282363-alkohol-cigarety-a-benzin-pilire-statniho-rozpoctu/>

ANDERSON, P., BAUMBERG, B. (2006) *Alcohol in Europe: A public health perspective*. A report for the European Commission. London, Institute of Alcohol Studies.

AUSTRALIAN INSTITUTE OF HEALTH AND WELFARE (2008) *2007 National Drug Strategy Household Survey - First Results*. Drug Statistics Series. No. 20. Canberra, AIHW.

BECKER, G. S., GROSSMAN, M., MURPHY, K. M. (1994) *An Empirical Analysis of Cigarette Addiction*. American Economic Review. Vol. 84, Issue 3 :396-418.

BECKER, G. S., MURPHY K. M. (1988) *A Theory of Rational Addiction*. Journal of Political Economy. Vol. 96, No. 4: 675-700.

BĚLÁČKOVÁ, V. (2010) *Supply theory of the drug market*. Presentace k předmětu 5IE375. KIE, Národohospodářská fakulta, Vysoká škola ekonomická v Praze.

BENSON, B. L., RASMUSSEN, D. W. (2000) *The American Drug War: Anatomy of a Futile and Costly Police Action*. Oakland, CA, The Independent Institute. Research Article.

BOYUM, D., KLEIMAN, M. (2003) *Breaking the drug-crime link*. Boca Raton, FL, The Public Interest.

CANNABIS: PREVALENCE AND PATTERNS OF USE [on-line]. *EMCDDA*. [akt. 27. 1. 2013]. [cit. 8. 5. 2014]. Dostupný z: <http://www.emcdda.europa.eu/online/annual-report/2010/cannabis/3>

CAULKINS, J. P., REUTER, P. (1998) *What Price Data Tell Us About Drug Markets*. Journal of Drug Issues. Vol. 28, Issue 3: 593-612.

DRUG ADDICTION AND DRUG ABUSE. [on-line]. *The Columbia Electronic Encyclopedia (6th ed)*. [akt. 24. 2. 2012]. [cit. 11. 3. 2014]. Dostupný z: <http://education.yahoo.com/reference/encyclopedia/entry/drugaddi>

DRUG FREE AUSTRALIA (2011) *Drug Free Australia's Arguments Against Drug Legalisation*. Broadview, SA.

DRUG POLICY TIMELINE. [on-line]. *Transform Drug Policy Foundation*. [akt. 7. 12. 2012]. [cit. 11. 3. 2014]. Dostupný z: <http://www.tdpf.org.uk/resources/drug-policy-timeline>

DRUG SEIZURES BY COUNTRY AND DRUG TYPE, 2007-2011 [on-line]. *UNODC.org*. [akt. 15. 9. 2013]. [cit. 25. 3. 2014]. Dostupný z: <http://www.unodc.org/wdr/en/maps-and-graphs.html>

DRUG TRAFFICKING. [on-line]. *United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC)*. [akt. 9. 2. 2014]. [cit. 11. 3. 2014]. Dostupný z: <https://www.unodc.org/unodc/en/drug-trafficking/index.html>

DRUG WAR STATISTICS. [on-line]. *Drug Policy Alliance*. [akt. 4. 4. 2014]. [cit. 8. 5. 2014]. Dostupný z: <http://www.drugpolicy.org/drug-war-statistics>

DRUG-RELATED DEATHS [on-line]. *UNODC.org*. [akt. 15. 9. 2013]. [cit. 3. 4. 2014]. Dostupný z: <http://www.unodc.org/wdr/en/maps-and-graphs.html>

ESPAD (2009) *Substance Use Among Students in 35 European Countries*. The 2007 ESPAD Report.

- FLORIDA, R. (2009) *This Is Your Economy on Drugs*. Creative Class.
- FREY, B. S. (1997) Drugs, economics and policy. *Economic Policy*. Vol. 12: 387–398. DOI: 10.1111/1468-0327.t01-1-00025
- FRIEDMAN, M. (1972) *Prohibition and Drugs*. Newsweek.
- FRIES, A. a kol. (2008) *The Price and Purity of Illicit Drugs: 1981–2007, Results Report*. Alexandria, VA, Institute for Defense Analyses. 166 s.
- GATTI, U. a kol. (2005) *Youth gangs, delinquency and drug use: a test of the selection, facilitation, and enhancement hypotheses*. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. Vol. 46: 1178–1190. DOI: 10.1111/j.1469-7610.2005.00423.x
- GDP (CURRENT US\$) 2012. [on-line]. *The World Bank*. [akt. 12. 3. 2014]. [cit. 2. 5. 2014]. Dostupný z: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>
- HOW DID COCAINE GET SO CHEAP? [on-line]. *Slate*. [akt. 2. 4. 2014]. [cit. 12. 4. 2014]. Dostupný z: http://www.slate.com/articles/news_and_politics/explainer/2012/04/cheap_cocaine_why_are_coke_prices_going_down_.html
- CHALK, P. (2011) *The Latin American Drug Trade: Scope, Dimensions, Impact, and Response*. RAND Corporation for the United States Air Force. Santa Monica, CA.
- CHALOUPKA, F. J. (1991) *Rational Addictive Behavior and Cigarette Smoking*. *Journal of Political Economy*. Vol. 99, Issue 4: 722-742.
- CHALOUPKA, F. J., GROSSMAN M., TAURAS, J. A. (1998) *The Demand for Cocaine and Marijuana by Youth*. NBER working paper, No. 6411.
- CHUMACERO, R. A. (2008) *Evo, Pablo, Tony, Diego, and Sonny - General Equilibrium Analysis of the Illegal Drugs Market*. World Bank Policy Research. Working Paper Series No. 4565.
- INDEX OF ECONOMIC FREEDOM 2014. [on-line]. *The Heritage Foundation*. [akt. 25. 3. 2014]. [cit. 13. 5. 2014]. Dostupný z: <http://www.heritage.org/index/visualize>
- INTER-AMERICAN DRUG ABUSE CONTROL COMMISSION (2012) *Exploring the Relationship between Drugs and Crime: A Comparative Anylysis of Survey Data from Prisoners in Four Caribbean Countries*. Washington, DC, The Inter-American Observatory on Drugs. Strana 46. ISBN 978-0-8270-5912-2.
- INTERNATIONAL NARCOTICS CONTROL BOARD (2014) *Economic Consequences of Drug Abuse*. INCB. Chapter I.
- JOHNSON, S. a kol. (1999) *Corruption, public finances and the unofficial economy*. World Bank Publications. Vol. 2169
- JUSTICE POLICY INSTITUTE (2008) *Substance Abuse Treatment and Public Safety*. Washington, DC.
- KELLY, J. T. (2011) *A Model for Success in the Drug War*. FBI Law Enforcement Bulletin.
- KILMER, B. a kol. (2014) *What America's Users Spend on Illegal Drugs: 2000-2010*. RAND Corporation. Prepared for: Office of National Drug Control Policy.
- KYCKELHAHN, T. (2012) *State Corrections Expenditures, FY 1982-2010*. Washington, DC, US Department of Justice, Bureau of Justice Statistics. NCJ239672.
- LAST 30 DAYS PREVALENCE OF DRUG USE. [on-line]. *EMCDDA*. [akt. 19. 9. 2010]. [cit. 8. 5. 2014]. Table GPS-3. Part iii. Dostupný z: <http://www.emcdda.europa.eu/stats10/gpstab3c>

- LEVITT, S. D., VENKATESH, S. A. (2000) *An Economic Analysis of a Drug-Selling Gang's Finances*. Quarterly Journal of Economics. Vol. 115: 755–789. DOI: 10.1162/003355300554908
- LEWIS, J. D. (2000) *The Macro Implications Of HIV/AIDS In South Africa: A Preliminary Assessment*. The World Bank.
- MACCOUN, R. J., REUTER, P. (1997) *Drug War Heresies*. Boston, MA, Cambridge University Press.
- MCCAFFREY, B. R. (1999) *The Drug Legalization Movement in America*. Testimony of Barry R. McCaffrey
- MEXIKO: VÁLKA BEZ VÍTĚZE. [on-line]. *Legalizace*. [akt. 2. 11. 2011]. [cit. 10. 5. 2014]. Dostupný z: <http://www.magazin-legalizace.cz/cs/articles/detail/205-mexiko-valka-bez-viteze>
- MIRON, J. A. (2003) *The Effect of Drug Prohibition on Drug Prices: Evidence from the Markets for Cocaine and Heroin*. Review of Economics and Statistics. Vol. 85, No. 3: 522-530.
- MOORE, M. H. (1990) *Supply Reduction and Drug Law Enforcement*. Drugs and Crime. Chicago, IL, University of Chicago Press.
- MORGAN, J. P. (1991) *Prohibition is Perverse Policy: What Was True in 1933 is True Now*. Searching for Alternatives. Stanford, CA, Hoover Institution Press.
- NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A DROGOVÉ ZÁVISLOSTI (2013) *Situace ve věcech drog v České republice v roce 2012 - Souhrn výroční zprávy*. Zaostřeno na drogy. Vol. 11, Issue 8.
- NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A DROGOVÉ ZÁVISLOSTI (2012) *Situace ve věcech drog v České republice v roce 2011 - Souhrn výroční zprávy*. Zaostřeno na drogy. Vol. 10, Issue 6.
- NATIONAL ASSOCIATION OF STATE BUDGET OFFICERS (2013) *State Spending for Corrections: Long-Term Trends and Recent Criminal Justice Policy Reforms*. Washington, DC, NCJRS.
- NATIONAL CENTER ON ADDICTION AND SUBSTANCE ABUSE AT COLUMBIA UNIVERSITY (2009) *Shoveling Up II: The Impact of Substance Abuse on Federal, State and Local Budgets*. New York, NY, CASA.
- NATIONAL DRUG INTELLIGENCE CENTER (2011) *The Economic Impact of Illicit Drug Use on American Society*. Washington, DC, United States Department of Justice.
- NELSON, P. (1970) *Information and Consumer Behavior*. Journal of Political Economy. Vol. 78, No. 2: 311-329.
- NUTT, D. a kol. (2007) *Development of a rational scale to assess the harm of drugs of potential misuse*. The Lancet. Vol. 369, Issue 9566: 1047-1053. doi: 10.1016/S0140-6736(07)60464-4
- OFFICE OF NATIONAL DRUG CONTROL POLICY (2012) *National Drug Control Strategy 2012*. Washington, DC, Executive Office of the President. 69 s.
- OFFICE OF NATIONAL DRUG CONTROL POLICY (2004) *The Economic Costs of Drug Abuse in the United States 1992-2002*. Washington, DC, Executive Office of the President.
- OFFICE OF NATIONAL DRUG CONTROL POLICY (2011) *National Drug Control Budget: FY 2012 Funding Highlights*. Washington, DC, Executive Office of the President.
- OFFICE OF NATIONAL DRUG CONTROL POLICY (2012) *National Drug Control Budget: FY 2013 Funding Highlights*. Washington, DC, Executive Office of the President.

OFFICE OF NATIONAL DRUG CONTROL POLICY (2013) *National Drug Control Budget: FY 2014 Funding Highlights*. Washington, DC, Executive Office of the President.

OFFICE OF NATIONAL DRUG CONTROL POLICY (2014) *National Drug Control Budget: FY 2015 Funding Highlights*. Washington, DC, Executive Office of the President.

PELTZMAN, S. (1976) *Toward a More General Theory of Regulation*. Journal of Law and Economics. Vol. 19, No. 2: 211-240.

PÍSAŘ, P. (2006) *Ekonomie, stát a drogy*. Diplomová práce. Vysoká škola ekonomická v Praze, Národohospodářská fakulta. 115 s.

POPULATION AGES 15-64. [on-line]. *The World Bank*. [akt. 23. 9. 2013]. [cit. 25. 3. 2014]. Dostupný z: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.1564.TO.ZS>

PREVALENCE OF DRUG USE AMONG THE GENERAL POPULATION [on-line]. *UNODC.org*. [akt. 15. 9. 2013]. [cit. 8. 5. 2014]. Dostupný z: <http://www.unodc.org/wdr/en/maps-and-graphs.html>

PREVALENCE OF DRUG USE AMONG YOUTH [on-line]. *UNODC.org*. [akt. 15. 9. 2013]. [cit. 8. 5. 2014]. Dostupný z: <http://www.unodc.org/wdr/en/maps-and-graphs.html>

RANKING OF ILLEGAL ECONOMIC ACTIVITIES. [on-line]. *Havocscope: Global Black Market Information*. [akt. 9. 2. 2014]. [cit. 2. 5. 2014]. Dostupný z: <http://www.havocscope.com/country-profile/>

REHM, J. a kol. (2009). *Alcohol and Global Health 1: Global burden of disease and injury and economic cost attributable to alcohol use and alcohol-use disorders*. The Lancet. Vol. 373, Issue 9682: 2223-33. doi: 10.1016/S0140-6736(09)60746-7

RHODES, W. a kol. (2000) *Illicit Drugs: Price Elasticity of Demand and Supply - Final Report*. Cambridge, MA, Abt Associates Inc.

ROTHBARD, M. N. (2005) *Ekonomie státních zásahů*. Praha, Liberální institut. 443 s. ISBN 80-86389-10-3

RYDELL, P. C., EVERINGHAM, S. S. (1994) *Controlling Cocaine: Supply Versus Demand Programs*. RAND Corporation. ISBN: 0-8330-1552-4.

SAAD, L. (2009) *U.S. Support for Legalizing Marijuana Reaches New High*. Princeton, NJ, Gallup.

SAFFER, H., CHALOUPKA, F. (1999) *The Demand for Illicit Drugs*. Economic Inquiry. 37: 401-411. doi: 10.1111/j.1465-7295.1999.tb01439.x

SCHACKMAN, B. R. a kol. (2006) *The lifetime cost of current human immunodeficiency virus care in the United States*. Med Care. Vol. 44, Issue 11: 990-997. doi: 10.1097/01.mlr.0000228021.89490.2a

STIGLER, G. J. (1971). *The theory of economic regulation*. The Bell Journal of Economics and Management Science. Vol. 2, No. 1: 3-21.

STIGLITZ, J. E. (1997) *Ekonomie veřejného sektoru*. Praha, Grada Publishing. 661 s. ISBN 80-7169-454-1

THE NEUROBIOLOGY OF DRUG ADDICTION. [on-line]. *National Institute of Drug Abuse*. [akt. 1/2007]. [cit. 16. 3. 2014]. Dostupný z: <http://www.drugabuse.gov/publications/teaching-packets/neurobiology-drug-addiction/section-iii-action-heroin-morphine/6-definition-tolerance>

THORNTON, M. (1991) *Alcohol Prohibition Was a Failure*. The Cato Institute. Cato Policy Analysis No. 157.

TULLIS, F. L. (1995) *Unintended Consequences: Illegal Drugs and Drug Policies in Nine Countries*. Boulder, CO, Lynne Rienner Publishers, Inc. 229 s. ISBN 1-55587-549-1

- UNODC (1999) *Global Illicit Drug Trends 1999*. Vienna, United Nations Publication. 315 s.
- UNODC (2000) *Global Illicit Drug Trends 2000*. Vienna, United Nations Publication. 216 s.
- UNODC (2004) *World Drug Report 2004*. Vienna, United Nations Publication. 210 s. ISBN 92-1-148185-6
- UNODC (2005) *World Drug Report 2005*. Vienna, United Nations publication. 182 s. ISBN 92-1-148200-3
- UNODC (2006) *World Drug Report 2006*. Vienna, United Nations Publication. 214 s. ISBN 92-1-148214-3
- UNODC (2007) *World Drug Report 2007*. Vienna, United Nations Publication. 282 s. ISBN: 978-82-1-148222-5
- UNODC (2008) *World Drug Report 2008*. Vienna, United Nations Publication. 310 s. ISBN: 978-92-1-148229-4
- UNODC (2009) *Addiction, Crime and Insurgency: The transnational threat of Afghan opium*. Vienna, United Nations Publication. ISBN 978-92-1-130285-1
- UNODC (2009) *World Drug Report 2009*. Vienna, United Nations Publication. 314 s. ISBN: 978-92-1-148240-9
- UNODC (2009) *Addiction, Crime and Insurgency. The transnational threat of Afghan opium*. Vienna, United Nations publication. 148 s. ISBN 978-92-1-130285-1
- UNODC (2010) *World Drug Report 2010*. Vienna, United Nations Publication. 313 s. ISBN: 978-92-1-148256-0
- UNODC (2011) *Estimating Illicit Financial Flows Resulting from Drug Trafficking and Other Transnational Organized Crimes*. Research Report. Vienna, United Nations Publication.
- UNODC (2011) *World Drug Report 2011*. Vienna, United Nations Publication. 272 s. ISBN 978-92-1-148262-1
- UNODC (2012) *World Drug Report 2012*. Vienna, United Nations Publication. 112 s. ISBN 978-92-1-148267-6
- UNODC (2013) *World Drug Report 2013*. Vienna, United Nations Publication. 151 s. ISBN 978-92-1-148273-7
- WILKINSON, R. G., PICKETT, K. E. (2010) *The spirit level: Why Greater Equality Makes Societies Stronger*. New York, NY, Bloomsbury Press. ISBN: 978-1-60819-170-3
- WILSON, L., STEVENS, A. (2008) *Understanding drug markets and how to influence them*. Report 14. Oxford, Beckley Foundation.
- WORLD ECONOMIC OUTLOOK DATABASE [on-line]. *International Monetary Fund*. [4/2013]. [cit. 11. 3. 2014]. Dostupný z: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/01/weodata/index.aspx>
- WORLD ECONOMIC OUTLOOK DATABASE. [on-line]. *International Monetary Fund*. [akt. 29. 3. 2014]. [cit. 13. 5. 2014]. Dostupný z: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/02/weodata/index.aspx>
- YACOUBIAN, G. S. (2007) *Assessing the Relationship between Marijuana Availability and Marijuana use: A Legal and Sociological Comparison between the United States and the Netherlands*. Journal of Alcohol and Drug Education. Vol. 51, No. 4: 17-34

Seznam tabulek

Tabulka 1: Množství zadržených drog (celkově v kg, na obyvatele ve věku 15 - 64 v g) v roce 2011 ve vybraných zemích, Zdroj: DRUG SEIZURES BY COUNTRY AND DRUG TYPE, 2007-2011 [on-line]. *UNODC.org*. [akt. 15. 9. 2013]. [cit. 25. 3. 2014]. Dostupný z: <http://www.unodc.org/wdr/en/maps-and-graphs.html>; POPULATION AGES 15-64. [on-line]. *The World Bank*. [akt. 23. 9. 2013]. [cit. 25. 3. 2014]. Dostupný z: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.1564.TO.ZS> ; vlastní výpočty a úprava

Tabulka 2: Srovnání úmrtnosti ve vybraných státech v roce 2010 (drogy jako primární příčina smrti), Zdroj: DRUG-RELATED DEATHS [on-line]. *UNODC.org*. [akt. 15. 9. 2013]. [cit. 3. 4. 2014]. Dostupný z: <http://www.unodc.org/wdr/en/maps-and-graphs.html>; vlastní úprava

Tabulka 3: Odhadovaná hodinová mzda členů gangu za čtyři období, Zdroj: LEVITT, S. D., VENKATESH, S. A. (2000) *An Economic Analysis of a Drug-Selling Gang's Finances*. Quarterly Journal of Economics. Vol. 115: 755–789. Strana 774. DOI: 10.1162/003355300554908; vlastní úprava

Tabulka 4: Roční rozšířenost užití marihuany v roce 2009 v Nizozemsku a vybraných zemích, Zdroj: PREVALENCE OF DRUG USE AMONG THE GENERAL POPULATION [on-line]. *UNODC.org*. [akt. 15. 9. 2013]. [cit. 8. 5. 2014]. Dostupný z: <http://www.unodc.org/wdr/en/maps-and-graphs.html>; PREVALENCE OF DRUG USE AMONG YOUTH [on-line]. *UNODC.org*. [akt. 15. 9. 2013]. [cit. 8. 5. 2014]. Dostupný z: <http://www.unodc.org/wdr/en/maps-and-graphs.html>; CANNABIS: PREVALENCE AND PATTERNS OF USE [on-line]. *EMCDDA*. [akt. 27. 1. 2013]. [cit. 8. 5. 2014]. Dostupný z: <http://www.emcdda.europa.eu/online/annual-report/2010/cannabis/3>; ESPAD (2009) *Substance Use Among Students in 35 European Countries*. The 2007 ESPAD Report. Strana 331. Dostupný z: http://www.espad.org/Uploads/ESPAD_reports/2007/The_2007_ESPAD_Report-FULL_091006.pdf; vlastní úprava; pozn.: Pokud nebyl v dané zemi v roce 2009 sběr dat uskutečněn, je použit nejbližší možný rok. Srovnatelnost může být ohrožena skutečností, že se jedná o více dat z různých zdrojů.

Seznam grafů

Graf 1: Vliv na cenu a množství při různě elastických křivkách poptávky a nabídky, Zdroj: BĚLÁČKOVÁ, V. (2010) *Supply theory of the drug market*. Prezentace k předmětu 5IE375. KIE, Národohospodářská fakulta, Vysoká škola ekonomická v Praze. Slide 16, vlastní úprava

Graf 2: Vývoj cen čistého kokainu v USA při rozdílných úrovních obchodovaného množství, v cenách roku 2007, Zdroj: FRIES, A. a kol. (2008) *The Price and Purity of Illicit Drugs: 1981– 2007, Results Report*. Alexandria, VA, Institute for Defense Analyses. 166 s. Strana 150. Dostupný z: <http://www.whitehouse.gov/ondcp/price-and-purity>; vlastní úprava

Graf 3: Vývoj odhadované čistoty kokainu v USA při rozdílných úrovních obchodovaného množství, Zdroj: FRIES, A. a kol. (2008) *The Price and Purity of Illicit Drugs: 1981– 2007, Results Report*. Alexandria, VA, Institute for Defense Analyses. 166 s. Strana 152. Dostupný z: <http://www.whitehouse.gov/ondcp/price-and-purity>; vlastní úprava

Graf 4: Porovnání vybraných typů drog z hlediska návykovosti a fyzické újmy, Zdroj: NUTT, D. a kol. (2007) *Development of a rational scale to assess the harm of drugs of potential misuse*. The Lancet. Vol. 369, Issue 9566: 1047-1053. Strana 1051. doi: 10.1016/S0140-6736(07)60464-4; vlastní úprava

Graf 5: Porovnání vybraných typů drog z hlediska návykovosti a újmy pro společnost, Zdroj: NUTT, D. a kol. (2007) *Development of a rational scale to assess the harm of drugs of potential misuse*. The Lancet. Vol. 369, Issue 9566: 1047-1053. Strana 1051. doi: 10.1016/S0140-6736(07)60464-4; vlastní úprava

Graf 6: Stiegler-Peltzmanův model optimální regulace, Zdroj: Zdroj: vlastní zpracování

Graf 7: Rozdělení celkových vládních výdajů na omezení poptávky a nabídky po drogách v USA v roce 2013, Zdroj: OFFICE OF NATIONAL DRUG CONTROL POLICY (2014) *National Drug Control Budget: FY 2015 Funding Highlights*. Washington, DC, Executive Office of the President. Strana 12; vlastní úprava

Graf 8: Vývoj výdajů na omezení poptávky a nabídky po drogách v přepočtu na obyvatele 15 - 64 mezi lety 2007 až 2012 v České republice a USA v amerických dolarech, Zdroj: OFFICE OF NATIONAL DRUG CONTROL POLICY (2014) *National Drug Control Budget: FY 2015 Funding Highlights*. Washington, DC, Executive Office of the President. Strana 15; NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A DROGOVÉ ZÁVISLOSTI (2012) *Situace ve věcech drog v České republice v roce 2011 - Souhrn výroční zprávy*. Zaostřeno na drogy. Vol. 10, Issue 6. Strana 4; NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A DROGOVÉ ZÁVISLOSTI (2013) *Situace ve věcech drog v České republice v roce 2012 - Souhrn výroční zprávy*. Zaostřeno na drogy. Vol. 11, Issue 8. Strana 4; POPULATION AGES 15-64. [on-line]. The World Bank. [akt. 23. 9. 2013]. [cit. 19. 4. 2014]. Dostupný z: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.1564.TO.ZS>; vlastní výpočty a úprava, přepočítáno dle kurzu 19,87 USD/CZK platného dne 19. 4. 2014

Graf 9: Odhady velikosti černého trhu v poměru k HDP ve vybraných zemích, Zdroj: RANKING OF ILLEGAL ECONOMIC ACTIVITIES. [on-line]. *Havocscope: Global Black Market Information*. [akt. 9. 2. 2014]. [cit. 2. 5. 2014]. Dostupný z: <http://www.havocscope.com/country-profile/>; GDP (CURRENT US\$) 2012. [on-line]. The World Bank. [akt. 12. 3. 2014]. [cit. 2. 5. 2014]. Dostupný z: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>; vlastní výpočty a úprava

Graf 10: Vývoj federálních výdajů na protidrogovou politiku v miliardách USD (od roku 2010 jejich rozdělení podle úřadů; 2014 – schválený rozpočet, 2015 – plánovaný rozpočet), Zdroj: OFFICE OF NATIONAL DRUG CONTROL POLICY (2014) *National Drug Control Budget: FY 2015 Funding Highlights*. Washington, DC, Executive Office of the President. Strana 13; OFFICE OF NATIONAL DRUG CONTROL POLICY (2013) *National Drug Control Budget: FY 2014 Funding Highlights*. Washington, DC, Executive Office of the President; OFFICE OF NATIONAL DRUG CONTROL POLICY (2012) *National Drug Control Budget: FY 2013 Funding Highlights*. Washington, DC, Executive Office of the President;

OFFICE OF NATIONAL DRUG CONTROL POLICY (2011) *National Drug Control Budget: FY 2012 Funding Highlights*. Washington, DC, Executive Office of the President; vlastní úprava

Graf 11: Vývoj odhadované ztráty produktivity v USA (v miliardách USD), Zdroj: OFFICE OF NATIONAL DRUG CONTROL POLICY (2004) *The Economic Costs of Drug Abuse in the United States 1992-2002*. Washington, DC, Executive Office of the President. Dostupný z: https://www.ncjrs.gov/ondcppubs/publications/pdf/economic_costs.pdf; vlastní úprava

Graf 12: Korelace mezi užíváním nelegálních drog a příjmovou nerovností, Zdroj: WILKINSON, R. G., PICKETT, K. E. (2010) *The spirit level: Why Greater Equality Makes Societies Stronger*. New York, NY, Bloomsbury Press. Strana 64. ISBN: 978-1-60819-170-3

Graf 13: Korelace mezi užíváním nelegálních drog a nezaměstnaností v amerických státech, Zdroj: FLORIDA, R. (2009) *This Is Your Economy on Drugs*. Creative Class. Dostupný z: http://www.creativeclass.com/_v3/creative_class/2009/08/12/this-is-your-economy-on-drugs/

Graf 14: Porovnání vývoje produkce sušených listů koky (v tunách) a nezaměstnanosti v Kolumbii mezi lety 1986 až 2011, Zdroj: UNODC. (1999) *Global Illicit Drug Trends 1999*. Vienna, United Nations Publication; UNODC. (2000) *Global Illicit Drug Trends 2000*. Vienna, United Nations Publication; UNODC. (2006) *World Drug Report 2006*. Vienna, United Nations Publication; UNODC. (2010) *World Drug Report 2010*. Vienna, United Nations Publication; UNODC. (2013) *World Drug Report 2013*. Vienna, United Nations Publication; WORLD ECONOMIC OUTLOOK DATABASE. [on-line]. *International Monetary Fund*. [akt. 29. 3. 2014]. [cit. 13. 5. 2014]. Dostupný z: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/02/weodata/index.aspx>; vlastní úprava

Graf 15: Porovnání vývoje pěstování koky (v hektarech) a svobody od korupce v Kolumbii mezi lety 1997 až 2010, Zdroj: UNODC. (2010) *World Drug Report 2010*. Vienna, United Nations Publication; UNODC. (2013) *World Drug Report 2013*. Vienna, United Nations Publication; INDEX OF ECONOMIC FREEDOM 2014. [on-line]. *The Heritage Foundation*. [akt. 25. 3. 2014]. [cit. 13. 5. 2014]. Dostupný z: <http://www.heritage.org/index/visualize>; vlastní úprava

Graf 16: Porovnání vývoje užívání kokainu u populace 15 – 64 a svobody od korupce v USA mezi lety 2002 až 2011, Zdroj: UNODC. (2004) *World Drug Report 2004*. Vienna, United Nations Publication. - UNODC. (2013) *World Drug Report 2013*. Vienna, United Nations Publication; INDEX OF ECONOMIC FREEDOM 2014. [on-line]. *The Heritage Foundation*. [akt. 25. 3. 2014]. [cit. 13. 5. 2014]. Dostupný z: <http://www.heritage.org/index/visualize>; vlastní úprava